

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти**

**СЛОВНИК-ДОВІДНИК
З НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

**Дрогобич
2023**

УДК 349.3:376-056.2/.3(035)

З-91

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 7 від 18 травня 2023 р.)*

Рецензенти:

Невмержицька Олена Василівна – докторка педагогічних наук, професорка кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Заміщак Марія Ігорівна – кандидатка психологічних наук, доцента кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Словник-довідник з нормативно-правового забезпечення З-91 інклюзивної освіти / авт.-уклад. Ігор Зубрицький, Леся Смеречак. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 184 с.

Словник-довідник упорядковано на підставі енциклопедичної літератури, міжнародних документів, чинного вітчизняного законодавства, які є підґрунтям забезпечення системи інклюзивної освіти в Україні. Містить понятійно-термінологічний апарат із різних нормативно-правових актів, які захищають право на освіту осіб з особливими освітніми потребами. Словник призначений для студентів спеціальності 011 «Освітні педагогічні науки» другого (магістерського) рівня вищої освіти, а також для всіх, хто цікавиться станом сучасного нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти в Україні.

ПЕРЕДМОВА

На початку ХХІ ст. Україна практично завершила ратифікацію основних міжнародних документів, які регулюють сферу забезпечення права на освіту дітей з особливими потребами. З цього моменту, розпочався процес впровадження інклюзивної моделі розвитку освіти, тобто створення такого предметно-просторового середовища, яке давало б можливість усім, без винятку, дітям бути однаково рівними учасниками навчального процесу в єдиному освітньому просторі. Впродовж останніх років, українською державою було здійснено низку кроків, які привели до суттєвого вдосконалення норм національного законодавства шляхом приведення їх у відповідність до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації і поширенні моделі інклюзивного навчання дітей та молоді у дошкільних, позашкільних, загальноосвітніх та закладах вищої освіти.

Станом на сьогоднішній день система нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти в Україні включає цілу низку законів, указів, розпоряджень, постанов, наказів, положень, інструкцій тощо. Ці законні та підзаконні нормативні акти спрямовані передусім на забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами, здійснення комплексної реабілітації таких дітей, набуття ними побутових і соціальних навичок, розвиток здібностей, втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості закладів освіти з інклюзивним навчанням. Обізнаність із цими нормативними документами є необхідною складовою готовності майбутніх фахівців до здійснення практичної діяльності.

Словник призначений для студентів спеціальності 011 «Освітні педагогічні науки» другого (магістерського) рівня вищої освіти, а також для всіх, хто цікавиться станом сучасного нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти в Україні.

Пропонований словник-довідник не претендує на вичерпність, він може підлягати періодичному оновленню, доповнюватися та розширюватися.

А

Автоматизована система інклюзивно-ресурсних центрів – автоматизована система збирання, оброблення, зберігання та захисту інформації щодо осіб з особливими освітніми потребами та суб'єктів освітньої діяльності, що формується (створюється) та використовується для забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття освіти.

Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545

Адаптація змісту навчального предмету (інтегрованого курсу) – зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957

Акт законодавчий (закон) – нормативно-правовий акт, який приймається Верховною Радою України, встановлює відповідні засади правового регулювання суспільних відносин, є основою правової системи України. Однією з ознак, яка відрізняє закон від інших нормативно-правових актів, є прийняття його вищим представницьким органом державної влади. Пунктом 3 частини першої статті 85 Конституції України ([254к/96-ВР](#)) закріплено, що прийняття законів належить до повноважень Верховної Ради України. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 17-рп ([v017p710-02](#)) (щодо повноважності Верховної Ради України) визначення Верховної Ради України єдиним органом законодавчої влади означає, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони. Ще однією ознакою, яка відрізняє закон від інших нормативно-

правових актів, є критерій регулювання найбільш важливих суспільних відносин. Статтею 92 Конституції України (254к/96-ВР) визначено коло питань (суспільних відносин), які можуть бути врегульовані виключно законами України. Вища юридична сила закону полягає також у тому, що всі підзаконні нормативно-правові акти приймаються на основі законів та за своїм змістом не повинні суперечити їм.

Щодо порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними актами : Лист Міністерства юстиції України від 30.01.2009 р. № Н-35267-18

Акт нормативно-правовий – офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній законодавством формі та за встановленою законодавством процедурою, спрямований на регулювання суспільних відносин, що містить норми права, має неперсоніфікований характер і розрахований на неодноразове застосування.

Про нормативно-правові акти: Проект Закону України від 18.11.2009 р. № 1343-1

Акти підзаконні нормативно-правові – нормативно-правові акти суб'єктів нормотворення, які приймаються (видаються) на основі та на виконання Конституції України і законів України, міжнародних договорів України і не повинні їм суперечити. Підпорядкованість таких актів законам закріплена у положеннях Конституції України. Відповідно до частини третьої статті 106 Конституції України (254к/96-ВР) Президент на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України. Згідно з частиною третьою статті 113 Конституції України (254к/96-ВР) Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України. Отже, у випадку суперечності норм підзаконного

акта нормам закону слід застосовувати норми закону, оскільки він має вищу юридичну силу.

Щодо порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними актами : Лист Міністерства юстиції України від 30.01.2009 р. № Н-35267-18

Альтернативна та додаткова комунікація (АДК) – галузь знань на стику логопедичної, психологічної, педагогічної та медичної практики, що забезпечує задоволення комунікативних і пізнавальних потреб людей зі значними та складними розладами комунікативного та мовленнєвого розвитку. Такі розлади характеризуються порушеннями, в тому числі власного вербального мовлення та розуміння мовлення, включаючи усні та письмові способи спілкування. АДК використовує різноманітні методи та інструменти, в тому числі й контактні контекстні дошки, високотехнологічні засоби, комп'ютери та планшети з функцією управління очима, лінійні малюнки, прилади для генерації мовлення, матеріальні об'єкти, ручні знаки, жести, написання пальцями тощо, щоб допомогти дитині висловити думки, бажання, потреби, почуття, ідеї тощо.

Існує кілька груп та видів АДК: 1) комунікація з безпосереднім використанням тіла, у тому числі через тактильні відчуття; 2) комунікація через візуальні образи: письмо, символи, піктограми, зображення; 3) спеціальні електронні засоби комунікації; 4) комбіновані засоби комунікації, які поєднують у собі мовлення, жести й символи.

Про методичні рекомендації «Використання альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти» : Лист Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 р. № 4/2373-22

Альтернативна комунікація – засіб, за допомогою якого людина, яка не в змозі використовувати мовлення, отримує можливість спілкуватися.

Про методичні рекомендації «Використання альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти» : Лист Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 р. № 4/2373-22

Аналогію закону – рішення справи або окремого юридичного питання на основі правової норми, розрахованої на схожі випадки. Застосування аналогії забороняється, якщо вона прямо заборонена законом чи якщо закон пов'язує настання юридичних наслідків з наявністю конкретних норм. Аналогія не застосовується у сфері кримінального законодавства та законодавства про адміністративні правопорушення.

Щодо порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними актами : Лист Міністерства юстиції України від 30.01.2009 р. № Н-35267-18

Асистент вчителя – 1) вводить у школах, де запроваджене інклюзивне навчання, для роботи з учнями з особливими освітніми потребами з розрахунку 1 (одна) ставка на клас, у якому навчаються такі діти; 2) забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами: разом із вчителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами. А. в. повинен **знати**: основи законодавства України про освіту, соціальний захист; міжнародні документи про права людини й дитини; державні стандарти освіти; нормативні документи з питань навчання та виховання; сучасні досягнення науки і практики у галузі педагогіки; психолого-педагогічні дисципліни; особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку; ефективні методи, форми та прийоми роботи з дітьми, застосовуючи індивідуальний та

диференційований підхід; рівні адаптації навчального та фізичного навантаження; методи використання сучасних технічних засобів та обладнання; основи роботи з громадськістю та сім'єю; етичні норми і правила організації навчання та виховання дітей; норми та правила ведення педагогічної документації; **вміти**: застосовувати професійні знання в практичній діяльності, здійснювати педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; разом із іншими фахівцями складати та реалізовувати індивідуальну програму розвитку дитини; вести спостереження та аналізувати динаміку розвитку учня; налагоджувати міжособистісні стосунки між всіма суб'єктами навчально-виховної діяльності; займатись посередницькою діяльністю в сфері виховання та соціальної допомоги; **мати**: розвинені комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність; навички вирішення конфліктних ситуацій.

Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 р. № 1205

Щодо посадових обов'язків асистента вчителя: Лист міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 25.09.2012 р. № 1/9-675

Б

Багатодітна сім'я – сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, – до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

База персональних даних – іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних.

Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI

Базовий компонент дошкільної освіти – державний стандарт, що містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Безбар'єрність – загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності.

Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р

Безоплатна освіта – освіта, яка здобувається особою за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів згідно із законодавством.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності,

ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможлиблюють вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Безпритульні діти – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Безоплатна освіта – освіта, яка здобувається особою за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів згідно із законодавством.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Білінгвальне (двомовне) навчання дітей глухих та із зниженим слухом – цілеспрямований педагогічний процес організації та стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності дітей глухих та із зниженим слухом, спрямованої на оволодіння знаннями, вміннями і навичками, розвиток творчих здібностей, світогляду, морально-етичних поглядів та переконань з використанням засобів інтеграції словесної та жестової мов. Білінгвальне (двомовне) навчання організовується за принципами індивідуалізації та диференціації, права вибору засобів та форм інтеграції словесної та жестової мов.

Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607

Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із

застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Типовими ознаками булінгу (цькування) є: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

В

Вивчення наявних компетенцій здобувачів освіти – неперервний, цілісний, комплексний, динамічний процес визначення індивідуальних особливостей здобувача освіти, його потенційних можливостей з метою визначення рівня підтримки в освітньому процесі, подолання освітніх труднощів, які виникають у процесі навчання. Процес Вивчення починається після виявлення освітніх труднощів особи та/або інших обставин, які впливають на якість освітнього процесу відповідно до віку. Випадками, які можуть потребувати проведення Вивчення, є: випадки, встановлені на рівні закладів освіти (додаток 1 «Маркери для визначення освітніх труднощів I рівня у ЗЗСО»); випадки особистого звернення батьків (інших законних представників) особи до закладу освіти; випадки особистого звернення осіб віком від 16 до 18 років до закладу освіти. Вивчення проводиться в процесі освітньої діяльності протягом 10 робочих днів Командою психолого-педагогічного супроводу за Опитувальниками відповідно до класу навчання та іншими діагностичними методами. Вивчення, що реалізується на рівні закладу освіти, проводиться Командою психолого-педагогічного супроводу, яка створюється відповідним наказом

керівника закладу. Вивчення передбачає аналіз здатності особи навчатися, її поведінку в різноманітних ситуаціях, спостереження за психоемоційним станом особи та проявами девіантної поведінки. За результатами вивчення Команда психолого-педагогічного супроводу вирішує, що: особа не має освітніх та/або поведінкових труднощів, які потребували б додаткової підтримки в освітньому процесі; має змогу адаптуватися до навчання у звичайному порядку; у особи виникають незначні освітні та/або поведінкові труднощі; додаткову підтримку може бути надано за допомогою ресурсів закладу освіти; особа має суттєві освітні та/або поведінкові труднощі, тому батькам (законним представникам) рекомендовано звернутись до інклюзивно-ресурсного центру для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи. Результати оцінки на рівні закладу фіксуються у протоколі оцінки розвитку особи (додається) та додаються до особової справи здобувача освіти. Результати вивчення та визначені напрями підтримки на рівні закладу фіксуються у протоколі засідання Команди психолого-педагогічного супроводу закладу освіти.

Про методичні рекомендації для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти щодо встановлення категорій (типів) особливих освітніх потреб (труднощів) та визначення рівня підтримки в освітньому процесі: Лист Міністерства освіти і науки України від 29.12.2021 р. № 1/23101-21

Вихованці – особи, які відвідують гуртки, клуби, творчі об'єднання, секції закладу позашкільної освіти за інтересами, здібностями та нахилами, отримують допрофесійну підготовку.

Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Виховна робота з дітьми з особливими освітніми потребами – ґрунтується на загальнолюдських цінностях та спрямована на забезпечення соціалізації, розвиток комунікативних навичок, навичок самостійності та самообслуговування тощо.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530

Вільні місця – місця, на які може бути зараховано дитину (дітей) в межах спроможності закладу освіти та нормативу наповнюваності класів, визначеного Законом України «Про загальну середню освіту».

Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 05 травня 2018 р.

Впровадження інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами раннього та дошкільного віку – передбачає створення для них комфортного освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини та забезпечило б належні умови для здобуття освіти відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, отримання корекційно-розвиткових послуг, спрямованої на усунення порушень психофізичного розвитку дитини, ранньої соціалізації тощо. Невід’ємною складовою організації освітнього простору для дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти є забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування будівель, приміщень та прибудинкових територій, а також наявність ресурсної кімнати.

Щодо створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти : Лист Міністерства освіти і науки України від 25.06.2020 р. № 1/9-348

Втрата здоров'я – наявність хвороб і фізичних дефектів, які призводять до фізичного, душевного і соціального неблагополуччя.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VI

Г

Гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р

Громадянська освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, пов'язаних з ідеями демократії та верховенства права, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей.

Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 01.01.2023 р. № 2834-IX

Громадянсько-патріотичне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на усвідомлення громадянами України власної відповідальності за розвиток успішної країни та важливості турботи про благо українського народу.

Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 01.01.2023 р. № 2834-IX

Д

Державна політика у сфері вищої освіти – визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки. Д.п.в.о. ґрунтується на принципах: 1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; 1⁻¹) сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, вихованню патріотизму, формуванню оборонної свідомості; 2) доступності вищої освіти; 3) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти); 4) міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; 5) наступності процесу здобуття вищої освіти; 6) державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; 7) державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність; 8) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; 9) відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII

Державна політика у сфері дошкільної освіти – визначається Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами і втілюється центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування. Держава: надає всебічну

допомогу сім'ї у розвитку, вихованні та навчанні дитини; забезпечує доступність і безоплатність дошкільної освіти в державних і комунальних закладах дошкільної освіти у межах державних вимог до змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти (Базового компонента дошкільної освіти) та обов'язкову дошкільну освіту дітей старшого дошкільного віку; забезпечує доступну і безоплатну дошкільну освіту в державних і комунальних закладах дошкільної освіти дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей їх інтелектуального, соціального і фізичного розвитку у тій формі, яка для них є найбільш зручною та ефективною; піклується про збереження та зміцнення здоров'я, психологічний і фізичний розвиток дітей; сприяє розвитку та збереженню мережі закладів дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Державна політика у сфері освіти – освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал, сталий розвиток суспільства і держави. Державну політику у сфері освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. *Д.п.с.о.* формується і реалізується на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, статистичних даних та індикаторів розвитку з метою задоволення потреб людини та суспільства. Документами державного прогнозування і стратегічного планування розвитку освіти є прогноз розвитку освіти України, стратегія розвитку освіти України, відповідні державні, регіональні та місцеві цільові програми, плани діяльності у сфері освіти органів влади. Органи влади забезпечують відкритий доступ до зазначених документів шляхом їх оприлюднення на своїх офіційних веб-

сайтах. Держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Державна політика у сфері позашкільної освіти – спрямована на: створення умов для здобуття вихованцями, учнями і слухачами позашкільної освіти; збереження та розвиток мережі державних та комунальних закладів позашкільної освіти без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду, концесію, відчуження (продажу) землі, майна; створення належних умов для здобуття позашкільної освіти особами з особливими освітніми потребами; координацію зусиль органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та сім'ї на подальше становлення і розвиток позашкільної освіти.

Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами – визначає вимоги до рівня освіченості дітей з особливими освітніми потребами на рівні початкової загальної освіти. Цей Державний стандарт розроблений на основі Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462 (Офіційний вісник України, 2011 р., № 33, ст. 1378), є базовим інструментом реалізації конституційного права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. Державний стандарт визначає оптимальний зміст та обсяг навчального навантаження для дітей з особливими освітніми потребами у поєднанні з відповідною корекційно-розвитковою роботою. В основу Державного стандарту покладено особистісно орієнтований,

компетентнісний та соціокультурний підходи. В основу Державного стандарту покладено інноваційний підхід до навчання дітей з особливими освітніми потребами: інклюзивне та інтегроване навчання; білінгвальне (двомовне) навчання дітей глухих та із зниженим слухом (уведення української жестової мови як навчального предмета та засобу навчання); формування життєвої компетентності у процесі навчання та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами; формування життєвої компетентності у дітей з розумовою відсталістю як умови їх соціальної інтеграції, здатності застосовувати здобуті знання і вміння у практичній життєдіяльності.

Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607

Державного стандарту соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору – визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору, показники її якості для надавачів соціальних послуг усіх форм власності, які надають цю послугу. Цей Державний стандарт застосовується для: організації надання соціальної послуги при переміщенні осіб з інвалідністю з порушенням зору у громадських місцях і транспорті для відвідування органів державної влади та місцевого самоврядування, установ, організацій та закладів, купівлі товарів, робіт і послуг, у тому числі заповнення бланків, написання заяв, читання інформації під час такого відвідування та інше; проведення моніторингу та оцінювання якості надання соціальної послуги.

Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору: Наказ Міністерства соціальної політики від 03.05.2022 р. № 145

Дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального

походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI

Дискримінація за ознакою інвалідності – будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження з причини інвалідності, метою або результатом якого є применшення або заперечення визнання, реалізації або здійснення нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній чи будь-якій іншій сфері. Вона включає всі форми дискримінації, у тому числі відмову в розумному пристосуванні.

Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. № 995_g71

Дистанційна форма здобуття освіти – індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Дитина-біженець – дитина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань

за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Дитина з інвалідністю – 1) дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту; 2) особа до досягнення нею повноліття (віком до 18 років) зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Дитина, розлучена із сім'єю – дитина, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри або опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI

Дитина-сирота – дитина, в якій померли чи загинули батьки.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, – дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поведженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, – дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Дитина, яка потребує додаткового захисту – дитина, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», але потребує захисту, оскільки вона була змушена прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок виникнення загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження, через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження чи покарання.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Дитячий будинок сімейного типу – окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Діти з особливими освітніми потребами – діти сліпі та із зниженим зором, глухі та із зниженим слухом, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями опорно-рухового апарату, розумовою відсталістю, діти із складними вадами розвитку (у тому числі діти з розладами аутичного спектру), навчання і виховання яких здійснюється у спеціально створених умовах.

Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607

Діти, позбавлені батьківського піклування, – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Діти, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, можуть здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, – у закладах дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; у структурних підрозділах юридичних осіб приватного і публічного права, у тому числі закладів освіти; у сім'ї – за сімейною (домашньою) формою здобуття дошкільної освіти; за допомогою фізичних осіб, які мають педагогічну освіту та/або професійну кваліфікацію педагогічного працівника, у тому числі які провадять незалежну професійну діяльність; за допомогою фізичних осіб – підприємців, основним видом діяльності яких є освітня діяльність.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Діти, які мають право на першочергове зарахування – діти, які проживають на території обслуговування закладу освіти.

Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти : *Наказ Міністерства освіти і науки України від 05 травня 2018 р.*

Діти, які потребують тимчасового захисту, – діти, які є іноземцями та особами без громадянства, які постійно проживають на території країни, що має спільний кордон з Україною, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Діяльність держави щодо осіб з інвалідністю – виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та

полягає у: виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу (далі – об'єкти фізичного оточення), транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту; охороні здоров'я; соціальному захисті; забезпеченні виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю; наданні пристосованого житла; сприянні громадській діяльності.

Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII

Догляд за особою з інвалідністю (дитиною з інвалідністю) – сукупність соціальних послуг, спрямованих на соціально-побутову допомогу та підтримку, захист і забезпечення життєдіяльності особи з інвалідністю (дитини з інвалідністю).

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Додаткова комунікація – додаткове або підтримане спілкування. Слово «додатковий» підкреслює той факт, що втручання в альтернативні форми спілкування має подвійне призначення: сприяти та підтримувати мовлення та забезпечувати альтернативну форму спілкування, якщо людина не здатна говорити.

Про методичні рекомендації «Використання альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти» : Лист Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 р. № 4/2373-22

Додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги) – проводяться (надаються) фахівцями (із числа працівників закладу освіти та у разі потреби – додатково залученими фахівцями), з якими заклад освіти або відповідний орган управління освітою укладають цивільно-правові договори.

Перелік фахівців, які можуть проводити (надавати) додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги), визначено у додатку 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами».

Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88

Допоміжні засоби для навчання – пристрої, обладнання, засоби та технології, що використовуються з технічною, дидактичною, методичною, функціональною, навчально-розвивальною, ігровою, комунікативною метою для покращення навчальної діяльності, розвитку навичок комунікації та забезпечення надання особам з особливими освітніми потребами підтримки в освітньому процесі. Забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, коштів засновників таких закладів, інших джерел, не заборонених законодавством. Допоміжні засоби для навчання особи з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі (групі) зазначаються в її індивідуальній програмі розвитку. Індивідуальна програма розвитку розробляється командою психолого-педагогічного супроводу особи з особливими освітніми потребами на підставі висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини та відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 (Офіційний вісник України, 2011 р., № 62, ст. 2475), Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 51, ст. 1735), Порядку організації інклюзивного

навчання в закладах вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 59, ст. 2030), Порядку організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 59, ст. 2031), Порядку організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 779 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 69, ст. 2410). За наявності у закладі освіти кількох осіб з особливими освітніми потребами з однаковими категоріями особливих освітніх потреб за погодженням з їх батьками (іншими законними представниками) можлива закупівля додаткових засобів для навчання, зокрема спеціальних засобів для корекції психофізичного розвитку, для спільного користування. Забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у спеціальних закладах освіти здійснюється комплексно шляхом утворення в закладах відповідно до положень про такі заклади спеціальних відділень корекційно-розвиткової роботи (кабінетів, кімнат, класів, майстерень тощо), обладнаних з урахуванням особливих освітніх потреб здобувачів освіти, а також надання допоміжних засобів для навчання, передбачених для індивідуального користування особам з особливими освітніми потребами у висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Перелік допоміжних засобів для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти затверджується МОН. Перелік допоміжних засобів для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти затверджується МОН. Заклад освіти організовує та забезпечує належне використання, збереження, облік та інвентаризацію придбаних допоміжних засобів для навчання відповідно до законодавства. Допоміжні засоби для навчання особи з особливими освітніми потребами, що зазначені в індивідуальній програмі розвитку та призначені для

індивідуального користування, можуть надаватися в тимчасове користування її батькам (іншим законним представникам) або такій особі особисто (у разі її повноліття) на підставі договору про безоплатне користування матеріальними цінностями, типова форма якого затверджується МОН, та акта приймання-передачі в тимчасове користування матеріальних цінностей.

Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 р. № 1289

Доступність – забезпечення рівного доступу всім групам населення до фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів та послуг, як у міських, так і в сільських районах.

Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р

Доступність для осіб з інвалідністю – забезпечення жінкам та чоловікам з інвалідністю доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, інформаційно-комунікаційних технологій і систем, послуг, як у міських, так і в сільських районах.

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018

Доступність повної загальної середньої освіти – сукупність умов, що сприяють задоволенню освітніх потреб осіб та забезпечують кожній особі можливість здобуття повної загальної середньої освіти відповідно до державних стандартів, у тому числі наявність достатньої кількості закладів освіти, що забезпечують безоплатне здобуття повної загальної середньої освіти, відсутність дискримінації за будь-якою ознакою чи обставиною, надання учням підтримки в освітньому процесі.

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Дошкільна освіта – є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на: забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду. Базовими етапами фізичного, психічного та соціального становлення особистості дитини є вік немовляти, ранній вік, передшкільний вік.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Дуальна форма здобуття освіти – спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Духовно-моральне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на формування та розвиток духовних і моральних цінностей громадян України, закордонних українців, а також іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, на основі суспільно-державних (національних) цінностей України.

Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 01.01.2023 р. № 2834-IX

Е

Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) – спосіб організації навчання здобувачів освіти, за яким освітня програма повністю засвоюється здобувачем самостійно, а оцінювання результатів навчання та присудження освітньої кваліфікації здійснюються відповідно до законодавства.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Електронний підручник (посібник) – електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об’єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Є

Європейська соціальна хартія (переглянута) – міжнародний договір, що захищає та встановлює окремі соціальні та економічні права громадян країн, що приєдналися до Хартії.

Європейська соціальна хартія (переглянута) від 07.09.2016 р. № 994_062

Ж

Життєва компетентність – здатність дитини з особливими освітніми потребами застосовувати на практиці знання, досвід, суспільні цінності, базові навички комунікації і соціально-побутової адаптації, набуті у процесі навчання та комплексної реабілітації.

Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607

Жорстоке поводження з дитиною – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Забезпечення ефективності навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням – для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням кількість учнів з особливими освітніми потребами становить: одна-три дитини із числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями тощо; не більш як двоє дітей із числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, у тому числі з дислексією, розладами спектра аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку) або тих, що пересуваються на візках.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872

Забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії учня – індивідуальна освітня траєкторія учня формується шляхом визначення власних освітніх цілей, а також вибору суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними: форм здобуття загальної середньої освіти; навчальних планів та програм; навчальних предметів (інтегрованих курсів), інших освітніх компонентів, у тому числі вибіркових, і рівнів їх складності; форм організації освітнього процесу, методів, засобів навчання; темпів засвоєння освітньої програми та/або послідовності вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів). Індивідуальна освітня траєкторія учня реалізується з урахуванням необхідних для цього ресурсів, наявних у закладу (закладів) освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, зокрема тих, що забезпечують здобуття освіти за мережевою формою здобуття освіти. Індивідуальна освітня траєкторія учня реалізується на підставі індивідуальної програми розвитку, індивідуального

навчального плану, що розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з учнем та/або його батьками, схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується батьками. Індивідуальний навчальний план учня має забезпечувати виконання ним освітньої програми закладу освіти та передбачати його участь у контрольних заходах, а також у разі необхідності враховує особливі освітні потреби учня, визначені за результатами комплексної психолого-педагогічної оцінки його розвитку. Індивідуальний навчальний план може визначати відмінні від визначених освітньою програмою закладу освіти послідовність, форму і темп засвоєння учнем освітніх компонентів. У разі здобуття освіти за екстернатною формою та формою педагогічного патронажу індивідуальний навчальний план складається в обов'язковому порядку, а у разі здобуття освіти за сімейною (домашньою) формою – за бажанням учня та/або його батьків. Питання спроможності закладу освіти забезпечити реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії та розроблення індивідуального навчального плану розглядається педагогічною радою на підставі поданої батьками дитини чи особою, яка досягла повноліття, письмової заяви (крім осіб з особливими освітніми потребами). Заява, зокрема, має містити обґрунтовані причини та сформульовані пропозиції щодо особливостей засвоєння освітньої програми закладу освіти (її окремих освітніх компонентів). Відмову в задоволенні реалізації індивідуальної освітньої траєкторії в закладі освіти та розробленні індивідуального навчального плану може бути оскаржено до керівника та/або засновника закладу освіти або уповноваженого ним органу відповідно до вимог Закону України «Про звернення громадян». Учень має право на визнання закладом освіти результатів його навчання, передбачених освітньою програмою закладу освіти, що були здобуті ним шляхом неформальної та/або інформальної освіти. Визнання таких результатів навчання учня здійснюється шляхом їх річного оцінювання та/або державної підсумкової атестації, що проводяться на загальних засадах, визначених для

очної або екстернатної форми здобуття загальної середньої освіти. Результати навчання учня, здобуті ним шляхом формальної освіти в інших суб'єктів освітньої діяльності, не потребують їх окремого визнання закладом освіти. За результатами річного оцінювання та/або державної підсумкової атестації учня, який навчається за індивідуальною формою здобуття загальної середньої освіти, педагогічна рада приймає рішення про продовження здобуття ним загальної середньої освіти, у тому числі з окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів), за однією з індивідуальних форм її здобуття чи переведення такого учня на одну з обраних ним або його батьками інституційних форм здобуття освіти.

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити.

Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Забезпечення територіальної доступності повної загальної середньої освіти – територіальну доступність повної загальної середньої освіти забезпечують у межах повноважень органи державної влади та органи місцевого самоврядування шляхом: формування та утримання мережі закладів освіти, у тому числі опорних, їхніх структурних підрозділів (філій); функціонування міжшкільних ресурсних центрів; закріплення території обслуговування за комунальними закладами освіти (їхніми структурними підрозділами), що забезпечують здобуття початкової та/або базової середньої освіти; підвезення учнів та педагогічних працівників до закладу освіти і у зворотному напрямку; створення та утримання пансіонів; сприяння запровадженню з урахуванням

вибору батьків дітей або осіб, які досягли повноліття, різних форм здобуття повної загальної середньої освіти, їх забезпечення та підтримки тощо. Кожна дитина має право на здобуття початкової та базової середньої освіти у найбільш доступному та наближеному до місця її проживання закладі освіти (його структурному підрозділі). Право дитини на здобуття початкової та базової середньої освіти у комунальному закладі освіти (його структурному підрозділі), за яким закріплена територія обслуговування, на якій проживає дитина, гарантується, що не обмежує право батьків дитини або особи, яка досягла повноліття, обирати інший заклад освіти відповідно до законодавства. Для належного та ефективного визначення і закріплення за закладом освіти території обслуговування місцеві органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування ведуть облік дітей дошкільного та шкільного віку, враховують спроможність кожного закладу освіти і демографічну ситуацію на відповідній території та у разі необхідності забезпечують створення додаткових класів. При цьому кількість класів початкової школи має забезпечувати здобуття початкової освіти всіма дітьми, які проживають на території обслуговування відповідного закладу освіти. Територія обслуговування не закріплюється за: закладами загальної середньої освіти, що забезпечують здобуття виключно профільної середньої освіти; закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, що забезпечують здобуття профільної середньої освіти; державними, приватними і корпоративними закладами освіти; закладами спеціалізованої освіти; спеціальними закладами загальної середньої освіти. Територія обслуговування може не закріплюватися за закладами загальної середньої освіти, особливості освітньої діяльності яких визначені міжнародними договорами України. Здобуття повної загальної середньої освіти особою, яка перебуває на стаціонарному лікуванні та/або якій надається реабілітаційна допомога в закладі охорони здоров'я, забезпечують спеціально уповноважена державна установа, заклади загальної середньої освіти, їхні філії, за якими

засновниками закріплено заклади охорони здоров'я, або інші заклади освіти, їхні філії, зокрема на території закладу охорони здоров'я (за вибором батьків дитини або особи, яка досягла повноліття, та за погодженням з адміністрацією закладу освіти), шляхом створення додаткових класів, визначення форми здобуття освіти, затвердження індивідуального навчального плану чи визначення іншого найбільш сприятливого для дитини способу здобуття освіти з використанням приміщень, обладнання, іншої матеріально-технічної бази відповідного закладу охорони здоров'я. Підвезення до закладу освіти (місця навчання, роботи) та у зворотному напрямку (до місця проживання) учнів і педагогічних працівників забезпечують органи місцевого самоврядування за рахунок місцевих бюджетів шкільними автобусами, у тому числі спеціально обладнаними для перевезення осіб з порушенням зору, слуху, опорно-рухового апарату та інших маломобільних груп населення. Підвезення іншим транспортом (у тому числі з попередньо визначеними зупинками) може здійснюватися за умови, що кількість учнів і педагогічних працівників, які потребують такого перевезення, не перевищує 8 осіб.

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити.

Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Забезпечення рівного доступу до здобуття повної загальної середньої освіти – рівний доступ до здобуття повної загальної середньої освіти забезпечується шляхом: визначення правил зарахування до закладів освіти; зарахування до початкової школи

та гімназії без проведення конкурсу, крім випадків, визначених законодавством; територіальної доступності повної загальної середньої освіти; фінансування закладів освіти за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів в обсязі, достатньому для виконання державних стандартів та ліцензійних умов; дотримання вимог законодавства щодо доступності закладів освіти для осіб з особливими освітніми потребами; викладання навчальних предметів (інтегрованих курсів) способами, що є найбільш прийнятними для осіб відповідного віку, у тому числі шляхом адаптації/модифікації змісту навчальних предметів (інтегрованих курсів) для осіб з особливими освітніми потребами; використання розвиваючих засобів і методів навчання, що враховують особливі освітні потреби учнів та сприяють успішному засвоєнню змісту навчання і розвитку дитини; навчання дітей, які є сліпими, глухими чи сліпоглухими, за допомогою найбільш прийнятних для таких дітей мов, методів і способів спілкування в освітньому середовищі (просторі), яке максимально сприяє засвоєнню знань і соціальному розвитку, зокрема шляхом використання в освітньому процесі української жестової мови та/або абетки Брайля; дотримання принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування відповідно до найкращих інтересів дитини. Зарахування дітей до закладу освіти на конкурсних засадах (проведення будь-яких заходів, спрямованих на перевірку знань, умінь, навичок чи інших компетентностей дитини) для здобуття початкової освіти забороняється, крім закладів спеціалізованої освіти і приватних закладів освіти. До комунального закладу освіти для здобуття початкової та базової середньої освіти у порядку, визначеному законодавством, обов'язково зараховуються всі діти, які: проживають на території обслуговування закладу освіти; є рідними братами та/або сестрами дітей, які здобувають освіту в цьому закладі освіти; є дітьми працівників цього закладу освіти. Діти з особливими освітніми потребами, які проживають на території обслуговування комунального закладу освіти, мають право на першочергове зарахування до нього у порядку, визначеному

законодавством, для здобуття початкової та базової середньої освіти. Зарахування дітей до державних, комунальних закладів освіти для здобуття базової середньої освіти може здійснюватися на конкурсних засадах, якщо це не порушує право учнів, які здобули початкову освіту в цьому закладі освіти, на продовження навчання в ньому та за умови, що кількість поданих заяв про зарахування перевищує загальну кількість вільних місць у відповідних класах. Зарахування дітей до державних, комунальних і корпоративних закладів освіти для здобуття профільної середньої освіти (академічного або професійного спрямування) відбувається на конкурсних засадах. Конкурс може не проводитися, якщо кількість поданих заяв про зарахування не перевищує загальної кількості вільних місць у відповідних класах. Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних і комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до приватних і корпоративних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти визначається засновником (засновниками).

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Заборона дискримінації у сфері загальної середньої освіти – не може бути обмежень у доступі до здобуття повної загальної середньої освіти. Право на здобуття повної загальної середньої освіти гарантується незалежно від віку, статі, раси, кольору шкіри, стану здоров'я, інвалідності, особливих освітніх потреб, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, місця проживання, мови спілкування, походження, сімейного, соціального та майнового стану, складних життєвих обставин, наявності судимості, а також інших обставин та ознак. Встановлення актами законодавства спеціальних правил та/або вжиття заходів, що забезпечують можливість здобуття повної

загальної середньої освіти, у тому числі забезпечення розумного пристосування, не вважається дискримінацією. Жоден учасник освітнього процесу не повинен зазнавати жодних форм дискримінації, зокрема мати будь-які обмеження в освітньому процесі або у праві брати участь у заходах, що проводяться в закладі освіти, у тому числі на підставі надання чи ненадання благодійної допомоги закладу освіти.

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Завдання інклюзивно-ресурсного центру – основними завданнями інклюзивно-ресурсного центру є: 1) проведення комплексної оцінки, у тому числі повторної, та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб у разі встановлення у них особливих освітніх потреб; 2) надання рекомендацій закладам освіти щодо розроблення індивідуальної програми розвитку особи; 3) консультивання батьків, інших законних представників особи з особливими освітніми потребами щодо особливостей її розвитку; 4) забезпечення участі педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру (у діяльності команди психолого-педагогічного супроводу особи з особливими освітніми потребами; у семінарах, тренінгах, майстер-класах для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, обміну досвідом тощо); 5) залучення (у разі потреби) педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру під час засідань психолого-педагогічного консилиуму у спеціальних закладах загальної середньої освіти; 6) надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та інших послуг дітям з особливими освітніми потребами (дітям раннього та дошкільного віку, які не відвідують заклади дошкільної освіти; дітям, які здобувають освіту у формі педагогічного патронажу); 7) визначення потреби в асистенті учня та/або супроводі дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі (групі); 8) визначення категорії (типу) особливих освітніх потреб (труднощів), ступеня їх прояву та рівня підтримки особи з

особливими освітніми потребами в закладі освіти; 9) надання консультативної, психологічної допомоги батькам, іншим законним представникам осіб з особливими освітніми потребами у формуванні позитивної мотивації щодо розвитку таких дітей та підвищення обізнаності щодо організації їх навчання і виховання; 10) інформування громади про діяльність інклюзивно-ресурсного центру та взаємодія з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, закладами (установами) соціального захисту населення, службами у справах дітей, громадськими організаціями тощо; 11) ведення обліку осіб, які звернулися до інклюзивно-ресурсного центру, шляхом формування їх електронного переліку в АС "ІРЦ" за формою, визначеною додатком 1; 12) підготовка звітної та аналітичної інформації про результати діяльності інклюзивно-ресурсного центру.

*Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр :
Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545*

Завдання інклюзивно-ресурсного центру у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану – проведення комплексної оцінки, у тому числі повторної, та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими освітніми потребами, які вимушені змінити своє місце проживання (перебування) та зараховані в інклюзивні класи (групи) закладів освіти і не отримують додаткових психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг за місцем навчання; здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання, але не отримують корекційно-розвиткових або психолого-педагогічних послуг за місцем навчання внаслідок особливостей психофізичного розвитку; надання інформації батькам (іншим законним представникам) особи з особливими освітніми потребами, які переїхали на тимчасове місце проживання в межах України, про заклади освіти, в яких можна продовжити здобуття освіти та

можливість отримання психологічної, соціальної та іншої допомоги.

Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545

Завдання психологічної служби у системі освіти – збереження та зміцнення психічного та соціального здоров'я, сприяння особистісному, інтелектуальному, фізичному і соціальному розвитку здобувачів освіти шляхом доповнення сучасних методів навчання та виховання ефективними психолого-педагогічними технологіями; сприяння забезпеченню психологічної безпеки, надання психологічної і соціально-педагогічної допомоги всім учасникам освітнього процесу.

Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 р. № 509.

Завдання спеціального навчально-реабілітаційного підрозділу або групи психолого-педагогічного супроводу – співпрацює із структурними підрозділами закладу вищої освіти щодо організації інклюзивного навчання та забезпечення навчально-реабілітаційного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами; розробляє індивідуальний навчальний план здобувача освіти з особливими освітніми потребами, проводить моніторинг його виконання, вносить до нього зміни; організовує підготовку (підвищення кваліфікації) науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти та соціальних працівників, волонтерів для роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами шляхом проведення лекцій, семінарів, тренінгів, засідань за круглим столом тощо; консультує та надає методичну допомогу науково-педагогічним працівникам закладу вищої освіти щодо організації освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами; провадить інформаційно-просвітницьку діяльність з формування толерантного ставлення до здобувачів освіти з особливими освітніми потребами; співпрацює із

зкладами соціального захисту населення, громадськими об'єднаннями з метою провадження волонтерської діяльності, спрямованої на підтримку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635

Завдання центру підтримки інклюзивної освіти – основними завданнями центру підтримки інклюзивної освіти є: 1) здійснення методичного та аналітичного забезпечення діяльності інклюзивно-ресурсних центрів; 2) методичне забезпечення навчання та підвищення кваліфікації педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами; 3) здійснення аналітичної та прогностичної діяльності щодо організації навчання дітей з особливими освітніми потребами у відповідній області, м. Києві та Севастополі; 4) проведення аналізу даних реєстру дітей, які пройшли комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини і перебувають на обліку в інклюзивно-ресурсних центрах у відповідній області, Києві та Севастополі за згодою батьків (одного з батьків) або законних представників на обробку персональних даних неповнолітньої дитини; 5) підвищення рівня обізнаності громадськості про дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, запобігання дискримінації, формування позитивного ставлення до таких дітей та їх батьків.

Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 617

Завданням законодавства про охорону дитинства – є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні.

Загальна Декларація прав людини – один із найважливіших міжнародних документів, який став підставою для розвитку міжнародних прав, захисту прав людини та громадянина. Була прийнята 10.12.1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН на розвиток статутних цілей ООН, зокрема утвердження віри в основні права людини, заохочення та розвиток поваги до прав людини й основних свобод для всіх, не зважаючи на колір шкіри, статі, мови та релігії. З. Д. п. л. за формою є резолюцією та згідно зі Статутом ООН має рекомендаційний, а не зобов'язуючий характер. Проте, поступово, вона стала важливою частиною міжнародного права, а її норми – звичаєво-правовими стандартами поведінки держав, що впливають, серед усього іншого, на національні правотворчі процеси в сучасних державах. Для того, щоб надати Декларації універсальний характер, до неї було включено тільки основні права та свободи, які визнавалися в усіх суспільних системах. З. Д. п. л. не накладає на держави, які підписали чи приєдналися пізніше до неї, ніяких зобов'язань як стосовно закріплення та забезпечення прав і свобод у національному законодавстві, так й у відносинах держав між собою. У З. Д. п. л.: встановлюється безпосередній зв'язок між досягненнями справедливості та загального миру в міжнародних відносинах і визнанням рівних та невід'ємних прав людини; визначається, що необхідною умовою забезпечення прав людини є верховенство права. Встановлення такого режиму, за якого гарантується дотримання всіх основних прав та свобод людини, тобто режиму прав, держави й громадян, суспільства як головних факторів забезпечення прав людини; закріплюється ідея про тісний зв'язок змісту Декларації із зобов'язанням держав-членів ООН сприяти загальній повазі та дотриманню прав людини; визнається неподільність прав та свобод людини, їхня взаємопов'язаність та непротиставлюваність. Декларація складається з преамбули і 30 (тридцяти) статей. У сучасній доктрині міжнародного права серед закріплених у декларації прав і

свобод виділяють чотири основні групи. До четвертої групи належать соціальні, економічні та культурні права. Декларація називає в цьому зв'язку право на соціальне забезпечення (ст. 22), право на працю, право на рівну оплату за рівну працю (ст. 23), право на створення профспілок, право на відпочинок і дозвілля (ст. 24), право на життєвий рівень, необхідний для підтримання здоров'я й добробуту (ст. 25), право на освіту (ст. 26); право вільно брати участь у культурному житті суспільства та в науковому прогресі й користуватися його благами (ст. 27). Складовою цих прав є право на такий життєвий рівень, який є необхідним для підтримання здоров'я й добробуту людини та її сім'ї. Окремо в Декларації зазначаються права щодо материнства і дитинства; матері та діти мають перебувати під особливим захистом права (ст. 25). З .Д. п. л. не містить переліку зобов'язань, вказуючи лише на те, що кожна людина має зобов'язання перед суспільством, у якому вона проживає, зокрема при здійсненні своїх прав і свобод повинна поважати права та свободи іншої та відповідати справедливим вимогам моралі, громадського порядку тощо (ст. 29). Декларація, як і національне право держав і міжнародне право в цілому, не виключає можливість обмеження прав і свобод громадян при об'єктивних обставинах, що склалися (наприклад, у випадку війни, стихійного лиха, введення надзвичайного стану). Такі обмеження не повинні суперечити цілям і принципам ООН, як і здійсненню людиною своїх і свобод (ст. 29). У З .Д. п. л. визначено правило про єдине тлумачення її тексту. Та чи інша держава, певна група осіб чи окрема людина не повинна використовувати текст Декларації, те чи інше відображене в ній право у власних інтересах на шкоду інших, чи т. ч., щоб у результаті їхніх дій були порушені або скасовані права й свободи інших осіб (ст. 30). На розвиток Декларації на її основі ООН прийняла низку важливих міжнародно-правових актів, актів з прав людини (*Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) та Факультативний протокол до нього; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966); Конвенція*

про права дитини (1989); ціла низка декларацій ООН та резолюцій Генеральної Асамблеї ООН).

Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин ; редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004.

Загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації – спеціальні навчально-виховні закладами для дітей, які потребують особливих умов виховання, та підпорядковуються центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки. До цих закладів можуть направлятися особи, які вчинили кримінальне правопорушення у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Основними завданнями загальноосвітніх шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації є: створення належних умов для життя, навчання і виховання учнів, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівня, професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів, забезпечення необхідної медичної допомоги; забезпечення соціальної реабілітації учнів, їх правового виховання та соціального захисту в умовах постійного педагогічного режиму.

Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР

Заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Заклад дошкільної освіти – навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та

готовність продовжувати освіту. З.д.о.: задовольняє потреби громадян відповідної території в здобутті дошкільної освіти; забезпечує відповідність рівня дошкільної освіти вимогам Базового компонента дошкільної освіти; створює безпечні та нешкідливі умови розвитку, виховання та навчання дітей, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я відповідно до санітарно-гігієнічних вимог та забезпечує їх дотримання; формує у дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки; сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному і фізичному розвитку дітей; здійснює соціально-педагогічний патронат, взаємодію з сім'єю; є осередком поширення серед батьків психолого-педагогічних та фізіологічних знань про дітей дошкільного віку; планує свою діяльність та формує стратегію розвитку закладу; формує освітню програму закладу; забезпечує добір і розстановку кадрів; відповідно до установчих документів утворює, реорганізує та ліквідує структурні підрозділи (відділення, групи); додержується фінансової дисципліни, зберігає матеріально-технічну базу; здійснює інші повноваження відповідно до статуту закладу дошкільної освіти.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII

Заклад дошкільної освіти – навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту. З.д.о.: задовольняє потреби громадян відповідної території в здобутті дошкільної освіти; забезпечує відповідність рівня дошкільної освіти вимогам Базового компонента дошкільної освіти; створює безпечні та нешкідливі умови розвитку, виховання та навчання дітей, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я відповідно до санітарно-гігієнічних вимог та забезпечує їх дотримання; формує у дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки; сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному і фізичному розвитку дітей; здійснює

соціально-педагогічний патронат, взаємодію з сім'єю; є осередком поширення серед батьків психолого-педагогічних та фізіологічних знань про дітей дошкільного віку; планує свою діяльність та формує стратегію розвитку закладу; формує освітню програму закладу; забезпечує добір і розстановку кадрів; відповідно до установчих документів утворює, реорганізує та ліквідує структурні підрозділи (відділення, групи); додержується фінансової дисципліни, зберігає матеріально-технічну базу; здійснює інші повноваження відповідно до статуту закладу дошкільної освіти.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Заклад дошкільної освіти (центр розвитку дитини) – заклад, в якому забезпечуються фізичний, розумовий і психологічний розвиток, корекція психологічного і фізичного розвитку, оздоровлення дітей, які відвідують інші навчальні заклади чи виховуються вдома.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Заклад загальної середньої освіти – юридична особа, основним видом діяльності якої є освітня діяльність, що провадиться на певному рівні (рівнях) повної загальної середньої освіти.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Заклад освіти – юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Заклад освіти, що забезпечує здобуття повної загальної середньої освіти – заклад загальної середньої освіти або заклад професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, що провадить освітню діяльність на певному рівні (рівнях) повної загальної середньої освіти.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Заклад позашкільної освіти – складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів.

Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Законні представники дитини, розлученої із сім'єю – орган опіки та піклування, опікуни та піклувальники, призначені відповідно до законодавства України, прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, адміністрація закладу охорони здоров'я, навчального або іншого дитячого закладу.

Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI

Законні представники особи віком до вісімнадцяти років – один з батьків, усиновителів, дід чи баба, повнолітні брат чи сестра, опікуни чи піклувальники, призначені такими до прибуття в Україну, або інша повнолітня особа, яка до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяла на себе відповідальність за виховання дитини.

Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI

Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до закладу дошкільної освіти, переведення та відрахування, формування груп – здійснюється відповідно до Положення про заклад дошкільної освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305 (Офіційний вісник України, 2003 р., № 11, ст. 476; 2021 р., № 13, ст. 535). Порядок зарахування, відрахування та переведення вихованців до приватних і корпоративних закладів освіти для здобуття дошкільної освіти

визначається засновником (засновниками). За наявності інвалідності в дитини до заяви додається копія медичного висновку про дитину з інвалідністю віком до 18 років, надана лікарсько-консультативною комісією, або копія посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», копія індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю. Під час організації інклюзивного навчання висновки інклюзивно-ресурсних центрів, видані до 1 січня 2022 р., є дійсними до закінчення строку їх дії або до видачі інклюзивно-ресурсним центром в установленому порядку нового висновку. У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) внаслідок збройної агресії Російської Федерації) до закладу освіти подаються копії документа, що посвідчує особу (в разі наявності) та висновку. Керівник закладу дошкільної освіти на підставі заяви батьків (одного з батьків) або інших законних представників (одного законного представника) дитини з особливими освітніми потребами та висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (далі – висновок) приймає рішення про утворення інклюзивної групи. Інклюзивна група утворюється в обов'язковому порядку за наявності однієї такої заяви.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530

Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до класів з інклюзивним навчанням – здійснюється в установленому Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах відповідно до висновку психолого-медико-педагогічної консультації.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872

Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до спеціальних класів – здійснюється на підставі письмової заяви батьків або осіб, які їх замінюють, направлення відповідного органу управління освітою, висновку психолого-медико-педагогічної консультації з рекомендаціями щодо організації навчально-виховного процесу, індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда (для дитини з інвалідністю), висновку сурдолога (для дітей з порушеннями мовлення), окрім зазначених, подаються документи, передбачені для учнів загальноосвітнього навчального закладу.

Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах: Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. № 1224.

Зарахування осіб з особливими освітніми потребами до закладу позашкільної освіти – відбувається за заявою повнолітньої особи або одного з батьків (законного представника) особи. У заяві про зарахування до закладу позашкільної освіти зазначається необхідність утворення інклюзивної групи (класу) або іншої організаційної форми навчання за умови подання копії висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи або копії індивідуальної програми реабілітації повнолітньої особи з інвалідністю, що завіряються власноруч. На підставі заяви, в якій зазначено про необхідність утворення інклюзивної групи (класу) та до якої додано копії підтвердних документів, керівник закладу позашкільної освіти: видає наказ про утворення інклюзивної групи (класу); забезпечує необхідну матеріально-технічну та навчально-методичну базу; забезпечує необхідні допоміжні засоби навчання згідно з висновком інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи; затверджує наказом перелік фахівців, зокрема педагогічних працівників закладу позашкільної

освіти, які розробляють індивідуальну програму розвитку здобувача позашкільної освіти; здійснює добір необхідних фахівців відповідно до законодавства для надання психолого-педагогічних послуг із забезпечення освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами згідно з індивідуальною програмою розвитку.

Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 779

Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності – людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; різноманітність освіти; цілісність і наступність системи освіти; прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством; інституційне відокремлення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності закладів освіти; інтеграція з ринком праці; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; академічна свобода; фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції України та законів

України, нетерпимості до їх порушення; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формування громадянської культури та культури демократії; формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля; невтручання політичних партій в освітній процес; невтручання релігійних організацій в освітній процес; різнобічність та збалансованість інформації щодо політичних, світоглядних та релігійних питань; державно-громадське управління; державно-громадське партнерство; державно-приватне партнерство; сприяння навчанню впродовж життя; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва; доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Засновник закладу загальної середньої освіти – орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад загальної середньої освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Засновник закладу освіти – орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Засновник (засновники) закладу дошкільної освіти за умови утворення інклюзивної групи – має забезпечити в установленому

законодавством порядку приведення території закладу, будівель та приміщень у відповідність із вимогами державних будівельних норм щодо закладів дошкільної освіти та інклюзивності; створення відповідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази, у тому числі необхідні навчально-методичні і навчально-наочні посібники, навчально-дидактичне та ігрове обладнання; утримання відповідного штату працівників, зокрема асистента вихователя інклюзивної групи; облаштування ресурсної кімнати для проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530

Засоби безперешкодного доступу до об'єктів – інженерно-технічні, функціональні частини (елементи, конструкції) будинків, споруд будь-якого призначення, що відповідають нормативним вимогам щодо забезпечення доступності і безпеки об'єктів для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, зокрема пандуси, підйомники та платформи для осіб з інвалідністю, звукові системи тощо.

Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI

Заклад освіти – юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Заклад дошкільної освіти – навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту.

За рекомендаціями інклюзивно-ресурсного центру та письмовою заявою батьків або осіб, які їх замінюють, заклад дошкільної освіти забезпечує доступ до освітнього процесу

асистента дитини з особливими освітніми потребами. Асистент дитини з особливими освітніми потребами проходить медичний огляд відповідно до вимог законодавства. Для задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційно-розвиткової роботи у складі закладів дошкільної освіти на підставі письмового звернення батьків або законних представників особи з особливими освітніми потребами в обов'язковому порядку утворюються інклюзивні та/або спеціальні групи для виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами. Діти з особливими освітніми потребами можуть перебувати до семи (восьми) років у спеціальних закладах дошкільної освіти (групах) та інклюзивних групах закладів дошкільної освіти.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Заклади для дітей з інвалідністю та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку – для дітей з інвалідністю та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку, які не можуть навчатися в загальних навчальних закладах, створюються спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати), загальноосвітні санаторні школи (школи-інтернати), будинки-інтернати для дітей з інвалідністю, дошкільні та інші заклади, в яких вони утримуються за рахунок держави. При направленні дітей до таких закладів останні мають обиратися з урахуванням принципу їх максимальної територіальної наближеності до місця проживання батьків або осіб, що їх замінюють. Кошти на фінансування будівництва та утримання закладів для дітей з інвалідністю і дітей з вадами розумового або фізичного розвитку в Державному бюджеті України, бюджеті Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетах виділяються окремою статтею.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Законодавство України про загальну середню освіту – складається з Конституції України, Закону України «Про освіту», Закону України «Про повну загальну середню освіту», інших актів

законодавства у сфері освіти і науки та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Законодавство України про освіту – ґрунтується на Конституції України та складається із Закону України «Про освіту», спеціальних законів, інших актів законодавства у сфері освіти і науки та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку. Підзаконні нормативно-правові акти не можуть звужувати зміст і обсяг конституційного права на освіту, а також визначених законом автономії суб'єктів освітньої діяльності та академічних свобод учасників освітнього процесу. Листи, інструкції, методичні рекомендації, інші документи органів виконавчої влади, крім наказів, зареєстрованих Міністерством юстиції України, та документів, що регулюють внутрішню діяльність органу, не є нормативно-правовими актами і не можуть встановлювати правові норми.

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Заочна форма здобуття освіти – спосіб організації навчання здобувачів освіти шляхом поєднання очної форми освіти під час короткочасних сесій і самостійного оволодіння освітньою програмою у проміжку між ними.

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Зарахування дітей до державного (комунального) закладу дошкільної освіти – здійснюється керівником такого закладу протягом календарного року на вільні місця у порядку черговості надходження заяв про зарахування. Заява про зарахування подається особисто одним із батьків або іншим законним представником дитини. Прийом заяв про зарахування дітей до державного (комунального) закладу дошкільної освіти може організовуватися з використанням системи електронної реєстрації, запровадженої згідно з рішенням відповідного засновника

державного (комунального) закладу дошкільної освіти. Зарахування дитини здійснюється згідно з відповідним наказом керівника закладу дошкільної освіти. До заяви про зарахування дитини до закладу дошкільної освіти додаються: копія свідоцтва про народження дитини; медична довідка, видана відповідно до статті 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», разом з висновком про те, що дитина може відвідувати заклад дошкільної освіти. Для зарахування дитини з ранніми проявами туберкульозної інфекції, малими формами туберкульозу до державного (комунального) санаторного закладу дошкільної освіти (санаторних груп) до заяви про зарахування додається довідка територіального закладу охорони здоров'я чи протитуберкульозного диспансеру. Для зарахування дитини до державного (комунального) спеціального закладу дошкільної освіти (спеціальних груп) до заяви про зарахування додається висновок інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини щодо виявлених особливостей розвитку (порушень слуху, зору, мовлення, поведінки, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку чи затримки психічного розвитку). Для зарахування дитини з особливими освітніми потребами до державного (комунального) закладу дошкільної освіти та утворення інклюзивних груп до заяви про зарахування додається висновок інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Для зарахування дитини з інвалідністю до державного (комунального) закладу дошкільної освіти до заяви про зарахування додаються: копія медичного висновку про дитину з інвалідністю віком до 18 років, виданого лікарсько-консультативною комісією закладу охорони здоров'я, або копія посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»; копія індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю.

*Про затвердження Положення про заклад дошкільної освіти :
Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305*

Засновники інклюзивно-ресурсних центрів – представницькі органи місцевого самоврядування територіальних громад, районні, міські, районні у містах (у разі їх утворення) ради.

*Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр :
Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545*

Засновник закладу освіти – орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника.

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Захист прав дітей з інвалідністю та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку – дискримінація дітей з інвалідністю та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку забороняється. Держава сприяє створенню дітям з інвалідністю та дітям з вадами розумового або фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку з урахуванням індивідуальних здібностей та інтересів, гарантує надання їм відповідної матеріальної допомоги, встановлення одному з батьків дитини з інвалідністю чи особі, яка його замінює, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за його згодою, скороченого робочого дня, надання додаткової оплачуваної відпустки на строк до 5 днів, відпустки без збереження заробітної плати та інших пільг, передбачених законодавством України. Дітям з інвалідністю та дітям з вадами розумового або фізичного розвитку надається безоплатна спеціалізована медична, дефектологічна і психологічна допомога та здійснюється безоплатне протезування у відповідних державних і комунальних закладах охорони здоров'я, надається можливість отримати базову, професійно-технічну та вищу освіту,

в тому числі в домашніх умовах. Таким дітям гарантується безоплатне забезпечення засобами індивідуальної корекції. З метою створення умов для безперешкодного доступу дітей з інвалідністю та дітей з вадами фізичного розвитку до об'єктів соціальної інфраструктури планування та забудова населених пунктів, формування жилих районів, розробка проектних рішень, будівництво та реконструкція будинків, споруд та їх комплексів, об'єктів та засобів громадського транспорту повинні здійснюватися з дотриманням вимог Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». Діти з інвалідністю мають право на безоплатне матеріальне, соціально-побутове і медичне забезпечення, а також забезпечення медикаментами, технічними й іншими засобами індивідуальної корекції відповідно до законодавства. Діти з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату, за наявності відповідного висновку медико-соціальної експертизи, що підтверджує їх право на забезпечення автомобілем (у разі необхідності з ручним керуванням), і яким виповнилося 5 років, забезпечуються автотранспортними засобами на пільгових умовах. Право на управління таким автотранспортним засобом, за наявності відповідного документа на право управління автомобілем, набуває один із повнолітніх членів сім'ї (або найближчих родичів) особи з інвалідністю. Діти з інвалідністю з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають у сім'ях піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, державних або комунальних дитячих закладах, після досягнення повноліття забезпечуються житлом у порядку, встановленому статтею 33 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів – держава вживає всіх необхідних заходів

для забезпечення захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон. У разі якщо вік особи не визначений і є підстави вважати, що ця особа є дитиною, їй надається захист, передбачений цією статтею, до встановлення віку.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Захист дітей, які постраждали від сексуального насильства або стали його свідками (очевидцями) – держава здійснює захист дітей від сексуального насильства (у тому числі від сексуальної експлуатації та вчиненого з боку батьків або осіб, які їх замінюють), а також дітей, які постраждали від такого насильства або стали його свідками (очевидцями).

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції) від 18.02.2021 р. № 1256-IX

Згода суб'єкта персональних даних – добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, висловлене у письмовій формі або у формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди. У сфері електронної комерції згода суб'єкта персональних даних може бути надана під час реєстрації в інформаційно-комунікаційній системі суб'єкта електронної комерції шляхом проставлення відмітки про надання дозволу на обробку своїх персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, за умови, що така система не створює можливостей для обробки персональних даних до моменту проставлення відмітки.

Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI

Здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VI

Здобувачі освіти – вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти – особи з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в закладах вищої освіти.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635

Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами у закладах професійної (професійно-технічної) освіти – особи з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636

Здобуття дошкільної освіти – громадяни України, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, стану здоров'я, особливих освітніх потреб, складних життєвих умов, місця проживання, мовних або інших ознак, мають рівні права на здобуття дошкільної освіти у закладах дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, а також у сім'ї. З.д.о. в закладах дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності має забезпечити виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти. Виконання вимог Базового

компонента дошкільної освіти стосовно *дітей з особливими освітніми потребами* забезпечується з урахуванням їхніх задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей та у тій формі, яка для кожної дитини є найбільш оптимальною.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Здобуття освіти на робочому місці – спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою (як правило, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти) відбувається на виробництві шляхом практичного навчання, участі у виконанні трудових обов’язків і завдань під керівництвом фахівців-практиків, залучених до освітнього процесу.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Здобуття позашкільної освіти – вихованці, учні і слухачі мають право на здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів. Позашкільна освіта здобувається громадянами у закладах позашкільної освіти та інших закладах освіти як центрах позашкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі в школах соціальної реабілітації, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої. Позашкільна освіта може здобуватися одночасно із здобуттям дошкільної, повної загальної середньої та професійної освіти. Компетентності, здобуті за програмами позашкільної освіти, можуть враховуватися та визнаватися на відповідному рівні освіти. Здобуття позашкільної освіти ґрунтується на принципі добровільності вибору типів закладів та видів діяльності, а також здійснюється за участю батьків або осіб, які їх замінюють, трудових колективів, громадських об’єднань, товариств, фондів. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, здобувають позашкільну освіту у порядку, встановленому для громадян

України. Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері позашкільної освіти.

Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Здоров'я учнів – заклад освіти створює безпечне освітнє середовище з метою забезпечення належних і безпечних умов навчання, виховання, розвитку учнів, а також формує у них гігієнічні навички та засади здорового способу життя. Учні закладів освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності забезпечуються медичним обслуговуванням, що здійснюється медичними працівниками, які входять до штату таких закладів освіти або відповідних закладів охорони здоров'я, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Заклади охорони здоров'я спільно з органами управління освітою та органами охорони здоров'я щороку забезпечують безоплатне проведення медичного огляду учнів, моніторинг стану здоров'я, здійснення лікувально-профілактичних заходів у закладах освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності. Контроль за охороною здоров'я та якістю харчування учнів здійснюється відповідно до законодавства.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Знання – осмислена та засвоєна суб'єктом інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання поділяються на емпіричні (знання фактів та уявлення) і теоретичні (концептуальні, методологічні).

Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341

I

Інвалідність – міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Індивідуальна навчальна програма – документ (частина індивідуальної програми розвитку (ІПР)), який окреслює коло знань, умінь та навичок, що підлягають засвоєнню з кожного окремого навчального предмету у процесі навчання у закладі загальної середньої освіти з метою реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини з особливими освітніми потребами. Містить перелік тем матеріалу, що вивчається, рекомендації щодо кількості годин на кожну тему, час, відведений на вивчення всього курсу.

Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план;

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Індивідуальна програма реабілітації – комплекс оптимальних видів, форм, обсягів, термінів реабілітаційних заходів з визначенням порядку і місця їх проведення, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму і здібностей конкретної особи до виконання видів діяльності, визначених у рекомендаціях медико-соціальної експертної комісії.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Індивідуальна програма розвитку – 1) документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання; 2) документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами.

Про освіту: Закон України від 05.09.201 р. № 2145-VIII

Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Індивідуальна програма розвитку для особи з особливими освітніми потребами в закладі позашкільної освіти – для забезпечення індивідуалізації освітнього процесу в закладі позашкільної освіти для здобувачів позашкільної освіти з особливими освітніми потребами складається індивідуальна програма розвитку за формою згідно з додатком до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти. *І. п. р.* складається фахівцями, зокрема педагогічними працівниками закладу позашкільної освіти, у взаємодії принаймні з одним із батьків (законних представників) особи з особливими освітніми потребами, здобувачем позашкільної освіти з особливими освітніми потребами. Для особи з особливими освітніми потребами індивідуальна програма розвитку розробляється відповідно до потреб, зазначених у висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи. Для

повнолітніх осіб з інвалідністю індивідуальна програма розвитку розробляється відповідно до потреб, зазначених в індивідуальній програмі реабілітації. Індивідуальна програма розвитку переглядається двічі на рік (у разі потреби частіше) з метою її коригування.

Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 779

Індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Індивідуальний навчальний план здобувача освіти з особливими освітніми потребами закладу вищої освіти – розробляється за його участю, з урахуванням рекомендацій індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (за наявності) та/або висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи (за наявності), підписується таким здобувачем освіти та затверджується керівником закладу вищої освіти.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635

Індивідуальний освітній план – документ (частина індивідуальної програми розвитку (ІПР)), що визначає послідовність, форму і темп засвоєння дитиною з особливими освітніми потребами у закладі дошкільної освіти компонентів освітньої програми з метою реалізації її індивідуальної освітньої траєкторії.

Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609

Інклюзивна група у закладі вищої освіти – група у закладі вищої освіти, де поряд із іншими здобувачами освіти навчаються одна або більше осіб з особливими освітніми потребами.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635

Інклюзивна група у закладі професійної (професійно-технічної) освіти – група у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, в якій поряд з іншими здобувачами освіти навчаються одна або більше осіб з особливими освітніми потребами.

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Інклюзивне навчання в загальноосвітніх навчальних закладах – комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Інклюзивно-ресурсний центр – є установою, що утворюється з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу.

ІРЦ є юридичною особою, що утворюється як бюджетна установа. Інклюзивно-ресурсні центри утворюються з розрахунку один ІРЦ не більш як на 7 тис. дітей, які проживають на території територіальної громади (району), та не більш як на 12 тис. дітей, які проживають у місті (районі міста). Інклюзивно-ресурсні центри повинні мати приміщення, пристосовані для осіб з особливими освітніми потребами відповідно до вимог законодавства, у тому числі державних санітарних норм і правил та державних будівельних норм. Загальна площа ІРЦ становить не менш як 50 кв. метрів. Приміщення ІРЦ облаштовуються кімнатою для прийому громадян, ресурсною кімнатою та кабінетами фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсного центру відповідно до його штатного розпису, затвердженого засновником, а також залом для занять з лікувальної фізкультури. ІРЦ надає послуги дітям з особливими освітніми потребами, які проживають (навчаються) у відповідній територіальній громаді (районі), місті (районі міста), за умови подання відповідних документів. У разі відсутності ІРЦ у відповідній територіальній громаді (районі), місті (районі міста) за місцем проживання (навчання) дитини батьки (один з батьків) або ІРЦ законні представники мають право звернутися до найближчого

*Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр :
Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545*

Інформальна освіта (самоосвіта) – освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей,

зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

К

Керівник (директор) інклюзивно-ресурсного центру – особа, яка має вищу освіту не нижче освітнього ступеня магістра (спеціаліста) за спеціальністю «Спеціальна освіта» («Корекційна освіта», «Дефектологія») або «Психологія» («Практична психологія») та стаж педагогічної та/або науково-педагогічної роботи не менш як п'ять років та яка пройшла конкурсний відбір і визнана переможцем конкурсу відповідно до порядку, затвердженого засновником інклюзивно-ресурсного центру. *К. (директор) ІРЦ:*

- 1) планує та організовує роботу інклюзивно-ресурсного центру, видає відповідно до компетенції накази, контролює їх виконання, затверджує посадові інструкції фахівців інклюзивно-ресурсного центру;
- 2) призначає на посаду працівників інклюзивно-ресурсного центру, звільняє їх із займаної посади відповідно до законодавства, затверджує посадові інструкції працівників інклюзивно-ресурсного центру, заохочує працівників інклюзивно-ресурсного центру і накладає на них дисциплінарні стягнення;
- 3) створює належні умови для продуктивної праці фахівців інклюзивно-ресурсного центру, підвищення їх фахового і кваліфікаційного рівня, впровадження сучасних методик проведення психолого-педагогічної оцінки, новітніх технологій надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг особам з особливими освітніми потребами;
- 4) розпоряджається за погодженням із засновником в установленому порядку майном інклюзивно-ресурсного центру та його коштами, формує кошторис, укладає цивільно-правові угоди, забезпечує ефективність використання фінансових та матеріальних ресурсів;
- 5) забезпечує охорону праці, дотримання законності у діяльності інклюзивно-ресурсного центру;
- 6) представляє інклюзивно-ресурсний центр у відносинах з державними органами, органами місцевого

самоврядування, підприємствами, установами та організаціями; 7) подає засновнику річний звіт про діяльність інклюзивно-ресурсного центру; 8) видає відповідно до компетенції накази, контролює їх виконання; 9) діє від імені інклюзивної-ресурсного центру без довіреності; 10) залучає юридичних та фізичних осіб до виконання завдань інклюзивно-ресурсного центру шляхом укладення з ними цивільно-трудових договорів відповідно до своєї компетенції; 11) може вносити засновнику інклюзивно-ресурсного центру пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності інклюзивно-ресурсного центру.

*Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр :
Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545*

Колізія норм права – неузгодженість між чинними нормативно-правовими актами, їхнє протиріччя з одного й того самого предмета регулювання, а також суперечність між двома або більше формально чинними нормами права, прийнятими з одного і того ж питання. *К. н. п.* вирішується шляхом вибору того нормативного акта, який має бути застосований до конкретного випадку (юридичного факту). Існує і декілька способів, за якими можливо визначити нормативно-правовий акт, яким слід керуватися. У разі існування неузгодженості між нормами, виданими одним і тим самим нормотворчим органом, застосовується акт, виданий пізніше, навіть якщо прийнятий раніше акт не втратив своєї чинності. Така неузгодженість може виникнути внаслідок того, що прийняття нової норми не завжди супроводжується скасуванням «застарілих» норм з одного й того ж питання. У разі існування суперечності між актами, прийнятими різними за місцем в ієрархічній структурі органами - вищестоящим та нижчестоящим, застосовується акт, прийнятий вищестоящим органом, як такий, що має більшу юридичну силу. У разі існування неузгодженості між актами, виданими одним й тим же органом, але які мають різну юридичну силу, застосовується акт вищої юридичної сили. Наприклад, у випадку суперечності норм закону та Конституції

України (254к/96-ВР), які прийняті Верховною Радою України - колізія вирішується на користь Конституції, яка має найвищу юридичну силу. При розбіжності між загальним і спеціальним нормативно-правовим актом перевага надається спеціальному, якщо він не скасований виданим пізніше загальним актом.

Щодо практики застосування норм права у випадку колізії: Лист Міністерства юстиції України від 26.12.2008 р. № 758-0-2-08-19

Команда психолого-педагогічного супроводу – утворюється з метою забезпечення ефективності освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в умовах інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Про методичні рекомендації «Використання альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти»: Лист Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 р. № 4/2373-22

Команда психолого-педагогічного супроводу в закладі професійної (професійно-технічної) освіти – створюється наказом керівника в закладі професійної (професійно-технічної) освіти з метою організації інклюзивного навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами межах існуючої штатної чисельності. До складу команди психолого-педагогічного супроводу залучаються педагогічні працівники закладу професійної (професійно-технічної) освіти, які працюють із здобувачем освіти з особливими освітніми потребами безпосередньо, зокрема майстри виробничого навчання або педагоги професійного навчання, асистент майстра виробничого навчання, асистент викладача, керівник фізичного виховання, інші педагогічні працівники відповідно до штату закладу професійної (професійно-технічної) освіти; представник адміністрації закладу професійної (професійно-технічної) освіти та інші фахівці (за потреби), а також за наявності керівник гуртка, перекладач-дактолог, завідувач гуртожитку, коменданти, вихователь, лікар, медична сестра.

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Комплексна психолого-педагогічної оцінка розвитку особи – збір та інтерпретація інформації про особливості розвитку особи з метою визначення її особливих освітніх потреб та визначення її освітніх труднощів, розроблення рекомендацій щодо її індивідуальної освітньої траєкторії, модифікації чи адаптації освітньої програми (навчальних предметів), організації освітнього середовища, особливостей організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг.

Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545

Комплектування спеціальних класів для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах – спеціальні класи комплектуються відповідно до особливостей психофізичного розвитку та навчально-пізнавальної діяльності дітей з вадами зору, слуху, опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю. Для дітей, які мають складні вади розвитку (діти з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, діти з раннім дитячим аутизмом, сліпоглухі), можуть створюватися окремі класи.

Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. № 1224

Комунікація – взаємодія осіб з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності.

Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341

Конвенція про права дитини – універсальний міжнародно-правовий акт, прийнятий з метою заохочення міжнародного співробітництва задля покращення умов життя дітей, сприяння гармонійному розвитку особистості дитини та надання їй захисту й гарантій здійснення прав. Конвенція відкрита для підписання й приєднання до неї будь якої держави, вступила в силу 02.09.1990 р. Конвенцію підписано Україною 21.02.1990 р., набула чинності 27.09.1991 р. Держави зобов'язані гарантувати кожній дитині в межах своєї юрисдикції без будь якої дискримінації певні права, зокрема: громадянські (право на життя, на ім'я та громадянство, на збереження індивідуальності, не розлучення з батьками всупереч її бажанню, право на свободу думки, совісті й релігії, право на захист від фізичного та психологічного насильства, від усіх форм сексуальної експлуатації, незаконного переміщення й торгівлі дітьми, право на особисте та сімейне життя, захист від посягань на честь і репутацію, право на свободу від тортур, право на гуманне поводження, право на правову допомогу; політичні (право на свободу асоціацій свободу мирних зборів, право на отримання статусу біженця); соціально-економічні (право на відпочинок , право на захист від економічної експлуатації , від незаконного вживання наркотичних і психотропних речовин, право на врахування особливих інтересів дитини при встановленні усиновлення чи опіки, користуватися досягненнями системи охорони здоров'я та благами соціального забезпечення, право на достатній рівень розвитку); культурні (право на доступ до інформації, право користуватися правами національних меншин у випадку належності до них). Також, невід'ємною складовою культурних прав дитини є право на освіту. Стаття 28 Конвенції вказує, що держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з

метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема: а) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту; б) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги; с) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів; d) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей; е) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції; заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема, з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. Стаття 29 Конвенції зазначає, що освіта дитини має бути спрямована на: а) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі; б) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй; с) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної; d) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення; е) виховання поваги до навколишньої природи.

Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. № 995_021

Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) – міжнародний договір ООН про права людини, спрямований на захист прав та гідності людей з обмеженими можливостями, ратифікована Законом України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI. Мета цієї К. полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохоченні поважання притаманного їм достоїнства. Відповідно до статті 24 держави-учасниці цієї К. визнають право осіб з інвалідністю на освіту. Для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя, прагнучи при цьому: а) до повного розвитку людського потенціалу, а також почуття достоїнства та самоповаги та до посилення поваги до прав людини, основоположних свобод і людської багатоманітності; б) до розвитку особистості, талантів і творчості осіб з інвалідністю, а також їхніх розумових і фізичних здібностей у найповнішому обсязі; с) до надання особам з інвалідністю можливості брати ефективну участь у житті вільного суспільства.

Під час реалізації цього права держави-учасниці забезпечують, щоб: а) особи з інвалідністю не виключалися через інвалідність із системи загальної освіти, а діти з інвалідністю – із системи безплатної та обов'язкової початкової або середньої освіти; б) особи з інвалідністю мали нарівні з іншими доступ до інклюзивної, якісної та безплатної початкової й середньої освіти в місцях свого проживання; с) забезпечувалося розумне пристосування, що враховує індивідуальні потреби; д) особи з інвалідністю отримували всередині системи загальної освіти необхідну підтримку для полегшення їхнього ефективного навчання; е) в умовах, які максимально сприяють засвоєнню знань і соціальному розвитку, відповідно до мети повного охоплення, вживались ефективні заходи з організації індивідуалізованої підтримки.

Держави-учасниці надають особам з інвалідністю можливість засвоювати життєві та соціалізаційні навички, щоб полегшити їхню повну й рівну участь в процесі освіти і як членів місцевої спільноти. Держави-учасниці вживають у цьому напрямі належних заходів, зокрема: а) сприяють засвоєнню абетки Брайля, альтернативних шрифтів, підсилювальних та альтернативних методів, способів і форматів спілкування, а також навичок орієнтації та мобільності й сприяють підтримці з боку однолітків і наставництву; б) сприяють засвоєнню жестової мови та заохоченню мовної самобутності глухих; с) забезпечують, щоб навчання осіб, зокрема дітей, які є сліпими, глухими чи сліпоглухими, здійснювалося з допомогою найбільш підхожих для особи з інвалідністю мов, методів і способів спілкування і в обстановці, яка максимально сприяє засвоєнню знань і соціальному розвиткові.

Щоб сприяти забезпеченню реалізації цього права, держави-учасниці вживають належних заходів для залучення до роботи вчителів, зокрема й учителів з інвалідністю, які володіють жестовою мовою та (чи) абеткою Брайля, та для навчання спеціалістів і персоналу, що працюють на всіх рівнях системи освіти. Таке навчання охоплює освіту в питаннях інвалідності й використання підхожих підсилювальних і альтернативних методів, способів та форматів спілкування, навчальних методик і матеріалів для надання підтримки особам з інвалідністю.

Держави-учасниці забезпечують, щоб особи з інвалідністю могли мати доступ до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими. Із цією метою держави-учасниці забезпечують, щоб для осіб з інвалідністю забезпечувалося розумне пристосування.

Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. № 995_g71

Контакт з дитиною – реалізація матір'ю, батьком, іншими членами сім'ї та родичами, у тому числі тими, з якими дитина не

проживає, права на спілкування з дитиною, побачення зазначених осіб з дитиною, а також надання їм інформації про дитину або дитині про таких осіб, якщо це не суперечить інтересам дитини.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Концепція розвитку інклюзивної освіти (2010) – система поглядів, розроблена відповідно до Конституції України та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері освіти, соціального захисту та реабілітації осіб з інвалідністю. Приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенцій ООН про права інвалідів, про права дитини), Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами.

У законах України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» регламентовано надання освітніх, медичних, соціальних послуг особам з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема, дітям з особливими освітніми потребами.

Відповідно до Конституції України та законодавства у галузі освіти, реабілітації, соціального захисту держава має забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожної дитини шляхом запровадження інклюзивної освіти.

Концепція розвитку інклюзивної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912

Корекційно-розвиткова робота – здійснення комплексу заходів із системного психолого-педагогічного супроводження дітей з

особливими освітніми потребами у процесі навчання та виховання, що спрямований на корекцію порушень шляхом розвитку пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, мовлення, особистості дитини. Зміст корекційно-розвиткової роботи визначається з урахуванням особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами, мети, завдань та напрямів такої роботи. Корекційно-розвиткова робота спрямована на: розвиток зорового або слухового сприймання, мовлення, пізнавальної діяльності, психофізичний, соціально-комунікативний розвиток дітей з особливими потребами, формування в них навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо; розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей шляхом взаємодії з навколишнім природним середовищем з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності і творчості; формування компенсаційних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання у загальноосвітній школі; створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та життєво важливих компетенцій.

Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607.

Корекційно-розвиткова робота з дітьми із порушеннями слуху, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах – одним із провідних напрямів навчально-виховної роботи з дітьми з порушеннями слуху (глухих та зі зниженим слухом) є надання комплексних реабілітаційних послуг шляхом проведення системи корекційно-розвиткових занять, які передбачені інваріантною частиною Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями слуху. Корекційно-розвиткові заняття проводяться за напрямами: розвиток слухового сприймання, розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання, формування вимови, ритміка, лікувальна фізкультура.

Про організацію корекційно-розвиткової роботи з дітьми із порушеннями слуху, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах : Лист Міністерства освіти і науки України від 19 вересня 2017 р. № 1/11-9320

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) – комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

М

Маломобільні групи населення – особи, які відчують труднощі при самостійному пересуванні, одержанні послуги, необхідної інформації або при орієнтуванні у просторі, зокрема особи з інвалідністю, особи з тимчасовим порушенням здоров'я, вагітні жінки, громадяни похилого віку, особи з дитячими візками.

Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI

Медико-соціальна експертиза – встановлення ступеня стійкого обмеження життєдіяльності, групи інвалідності, причини і часу їх настання, а також доопрацювання та затвердження індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (дитини з інвалідністю) в рамках стратегії компенсації на основі індивідуального реабілітаційного плану та комплексного реабілітаційного обстеження особи з обмеженням життєдіяльності.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Медіатека – бібліотека цифрових носіїв інформації або комп'ютерного та мультимедійного обладнання, підключеного до Інтернету, що використовується під час освітнього процесу.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957.

Мережева форма здобуття освіти – спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається за участю різних суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах.

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Мета Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року – забезпечення проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти за такими напрямками: ухвалення нових державних стандартів загальної середньої освіти, розроблених з урахуванням компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості; запровадження нового принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків; підвищення мотивації вчителя шляхом підвищення рівня його оплати праці, надання академічної свободи та стимулювання до професійного зростання; запровадження принципу дитиноцентризму (орієнтація на потреби учня); удосконалення процесу виховання; створення нової структури школи, що дасть змогу засвоїти новий зміст освіти і набути ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості; децентралізація та ефективне управління загальною середньою освітою, що сприятиме реальній автономії школи; справедливий розподіл публічних коштів, що сприятиме рівному доступу усіх дітей до якісної освіти; створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, вчителів і батьків; створення необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання, зокрема у сільській місцевості, або забезпечення регулярного підвезення до шкіл.

Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

Мета Концепції розвитку інклюзивного навчання – визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами; створення умов для удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, шляхом упровадження інноваційних технологій, зокрема, інклюзивного навчання; формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю.

Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912

Мета розроблення Концепції розвитку інклюзивного навчання – визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами, здійснення комплексної реабілітації таких дітей, набуття ними побутових та соціальних навичок, розвиток здібностей, втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним навчанням, готових до надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами.

Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912

Мета створення спеціальних класів для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах – реалізація права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття загальної середньої освіти за місцем проживання, залучення сім'ї до участі у навчально-реабілітаційному процесі з

урахуванням особливостей розвитку та потреб дитини, створення передумов для соціальної адаптації, подальшої інтеграції в суспільство дітей з особливими освітніми потребами.

Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. № 1224

Мобільний інклюзивно-ресурсний центр – автомобільний транспортний засіб спеціального призначення, обладнаний для проведення комплексної оцінки та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими освітніми потребами.

Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545

Модельна навчальна програма – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмету (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Модифікація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) – зміна змісту (шляхом спрощення, виключення, об'єднання тощо) навчання з урахуванням особливих освітніх потреб учнів із зміною загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957

Н

Навчальна література – електронні та паперові видання, що створені для забезпечення освітнього процесу та містять наукову, навчальну, методичну та/або практичну інформацію, спрямовану

на досягнення здобувачами освіти визначених результатів навчання.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Неповна сім'я – сім'я, що складається з матері або батька і дитини (дітей).

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Непряма дискримінація – ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI

Навчально-виховний процес у спеціальних класах для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах – здійснюється з урахуванням контингенту учнів за змістом, формами і методами діяльності відповідного виду спеціальної школи (школи-інтернату): для дітей з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю. Особливістю навчально-виховного процесу у спеціальних класах є його корекційна спрямованість. Ефективність навчально-виховної, корекційно-розвиткової роботи досягається шляхом застосування відповідних форм і методів навчання та забезпечення учнів сучасними навчальними та реабілітаційними засобами. Корекційно-розвиткова робота проводиться відповідно до типових навчальних планів для спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів) з урахуванням психофізичних особливостей розвитку учнів з метою корекції відхилень у їх розвитку, створення сприятливих умов для

здобуття освіти відповідного рівня. Для реалізації корекційно-розвиткової складової інваріантної частини навчального плану спеціальних класів залучаються вчителі-дефектологи, інші спеціалісти з відповідною підготовкою.

Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. № 1224

Національно-патріотичне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов’язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України.

Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 01.01.2023 р. № 2834-IX

Неформальна освіта – освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

О

Об’єкти фізичного оточення – будівлі і споруди, об’єкти благоустрою та транспортної інфраструктури.

Про схвалення Національної стратегії із створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р

Обробка персональних даних – будь-яка дія або сукупність дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання і поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення персональних даних, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем.

Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI

Організація індивідуальної та групової роботи в позашкільному навчальному закладі – індивідуальна та групова робота організовується в позашкільному навчальному закладі для вихованців (учнів і слухачів) цього закладу і проводиться з використанням різних організаційних форм проведення навчально-виховного процесу: заняття, урок, індивідуальне заняття, групове заняття, фізкультурно-оздоровчі та навчально-тренувальні заняття, репетиція, практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, на науково-дослідних земельних ділянках, сільськогосподарських та промислових підприємствах, на природі, а також з використанням інших форм, передбачених статутом позашкільного навчального закладу. Групові заняття можуть організовуватися також у формі: об'єднання груп для проведення репетицій оркестрових, вокальних, хореографічних, хорових, театральних, циркових, інших колективів, постановки спектаклів, шоу-програм, концертів; екскурсій, експедицій; спортивних, туристських змагань, змагань із спортивно-технічних і прикладних видів спорту; походів, конкурсів, акцій, зльотів, виставок.

Про затвердження Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах: Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.08.2004 р. № 651

Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах – для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (дітей з порушеннями фізичного, інтелектуального та

психічного розвитку) у загальноосвітніх навчальних закладах створюються умови для: 1) забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень такого закладу дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема тих, що пересуваються на візках, та дітей з порушеннями зору; 2) забезпечення необхідними навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками та індивідуальними технічними засобами навчання; 3) облаштування кабінетів учителя-дефектолога, психологічного розвантаження, логопедичного для проведення корекційно-розвиткових занять; 4) забезпечення відповідними педагогічними працівниками.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872

Організація навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти – включає забезпечення: безперешкодного доступу до будівель, споруд і приміщень згідно з будівельними нормами, державними стандартами та правилами; принципів універсального дизайну в освітньому процесі; розумного пристосування (за потреби); відповідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази, у тому числі інформаційно-комунікаційними технологіями, навчально-дидактичним обладнанням та матеріалами; допоміжними засобами навчання (за потреби); доступності інформації в різних формах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат тощо); індивідуалізації освітнього процесу для вихованців, учнів, слухачів (далі – здобувачі позашкільної освіти) з особливими освітніми потребами, зокрема складення індивідуальної програми розвитку.

Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 779

Організація освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти – передбачає: створення інклюзивного освітнього середовища; застосування принципів універсального дизайну в освітньому процесі;

приведення території закладу вищої освіти, будівель, споруд та приміщень у відповідність з вимогами державних будівельних норм, стандартів та правил. У разі коли наявні будівлі, споруди та приміщення закладів вищої освіти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з інвалідністю, здійснюється їх розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну; забезпечення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації державної та комунальної форми власності необхідними спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку згідно з типовим переліком, затвердженим МОН; забезпечення необхідними навчально-методичними матеріалами та інформаційно-комунікаційними технологіями для організації навчального процесу; забезпечення в разі необхідності розумного пристосування; застосування в освітньому процесі найбільш прийнятних для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами методів і способів спілкування, в тому числі української жестової мови, рельєфно-крапкового шрифту (шрифту Брайля) із залученням відповідних фахівців і педагогічних працівників; забезпечення доступності інформації в різних форматах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат та інші).

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635

Організація освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у закладах професійної (професійно-технічної) освіти – передбачає: створення інклюзивного освітнього середовища та забезпечення психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами; приведення території закладу професійної (професійно-технічної) освіти, будівель, споруд та приміщень у відповідність з вимогами державних будівельних норм, стандартів та правил. У разі коли наявні будівлі, споруди та приміщення закладів професійної

(професійно-технічної) освіти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з інвалідністю, здійснюється їх розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну; забезпечення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами необхідними спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку згідно з типовим переліком, затвердженим МОН; диференційований підхід до розроблення освітньої програми, оцінки та контролю якості знань здобувачів освіти з особливими освітніми потребами; застосування в освітньому процесі найбільш прийнятних для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами методів і способів спілкування, зокрема української жестової мови та рельєфно-крапкового шрифту (шрифту Брайля), із залученням відповідних фахівців і педагогічних працівників; забезпечення доступності інформації в різних форматах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат та інші).

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636

Освітні послуги дітям з особливими освітніми потребами загальноосвітніми навчальними закладами у класах з інклюзивним навчанням – надаються із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872

Освітні труднощі – труднощі у навчанні, які впливають на процес здобуття освіти та результати навчання здобувачів освіти відповідного року навчання.

Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545

Освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Освітній процес у закладах освіти – організовується відповідно до Закону України «Про освіту», Закону України «Про повну загальну середню освіту», інших актів законодавства, освітньої програми (освітніх програм) закладу освіти та спрямовується на виявлення та розвиток здібностей та обдарувань особистості, її індивідуальних здібностей, досягнення результатів навчання, прогресу в розвитку, зокрема формування і застосування відповідних компетентностей, визначених державними стандартами. На кожному рівні повної загальної середньої освіти освітній процес організовується в безпечному освітньому середовищі та здійснюється з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх особливих освітніх потреб. Освітній процес організовується за такими циклами: перший цикл початкової освіти – адаптаційно-ігровий (1–2 роки навчання); другий цикл початкової освіти – основний (3–4 роки навчання); перший цикл базової середньої освіти – адаптаційний (5–6 роки навчання); другий цикл базової середньої освіти – базове предметне навчання (7–9 роки навчання); перший цикл профільної середньої освіти – профільно-адаптаційний (10 рік навчання); другий цикл профільної середньої освіти – профільний (11–12 роки навчання). *{Під час дії воєнного стану зупиняється дія положень частини третьої статті 10 – див. пункт 2¹ розділу X}*. Освітній процес у закладах загальної середньої освіти організовується в межах навчального року, що розпочинається у День знань – 1 вересня, триває не менше 175 навчальних днів і закінчується не пізніше 1 липня наступного року. Якщо 1 вересня припадає на вихідний день, навчальний рік розпочинається у перший за ним робочий день. Структура і тривалість навчального року, навчального тижня, навчального дня, занять, відпочинку між ними,

форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною радою закладу освіти у межах часу, передбаченого освітньою програмою, відповідно до обсягу навчального навантаження, встановленого відповідним навчальним планом, та з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, особливостей регіону тощо. Безперервна навчальна діяльність учнів закладів загальної середньої освіти не може перевищувати 35 хвилин (для 1 року навчання), 40 хвилин (для 2–4 років навчання), 45 хвилин (5–12 років навчання), крім випадків, визначених законодавством. Тривалість канікул у закладах освіти протягом навчального року не може становити менше 30 календарних днів.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Освітній процес у сфері фахової передвищої освіти – інтелектуальна, творча діяльність, що провадиться у закладі фахової передвищої освіти та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які здобувають освіту, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 р. № 2745-VIII

Освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання;

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Освітня програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Освітня програма (дошкільна освіта) – це єдиний комплекс освітніх компонентів, спланованих і організованих закладом дошкільної освіти для досягнення вихованцями результатів навчання (набуття компетентностей), визначених Базовим компонентом дошкільної освіти. Освітні програми можуть мати корекційно-розвитковий складник для дітей з особливими освітніми потребами. Здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами здійснюється за окремими програмами і методиками, розробленими на основі Базового компонента дошкільної освіти центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти, за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Додаткові освітні послуги, які не визначені Базовим компонентом дошкільної освіти, вводяться лише за згодою батьків дитини або осіб, які їх замінюють, за рахунок коштів батьків або осіб, які їх замінюють, фізичних та юридичних осіб на основі угоди між батьками або особами, які їх замінюють, та закладом дошкільної освіти у межах гранично допустимого навантаження дитини.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Основні завдання Концепції розвитку інклюзивного навчання – удосконалення нормативно-правового, науково-методичного, фінансово-економічного забезпечення, орієнтованого на впровадження інклюзивного навчання; запровадження інноваційних освітніх технологій в контексті форм інклюзивного підходу та моделей надання спеціальних освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами, в тому числі з інвалідністю; формування

освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими освітніми потребами шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу; впровадження інклюзивної моделі навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з урахуванням потреби суспільства; забезпечення доступу до соціального середовища та навчальних приміщень, розроблення та використання спеціального навчально-дидактичного забезпечення, реабілітаційних засобів навчання; удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, які працюють в умовах інклюзивного навчання; залучення батьків дітей з особливими освітніми потребами до участі у навчально-реабілітаційному процесі з метою підвищення його ефективності.

Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912

Особи з інвалідністю – 1) особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими; 2) особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства.

Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. № 995_g71

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В. 2.2-40:2018

Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Особливі освітні потреби (ООП) – стосується дітей та молоді (діти з ООП, безпритульні та діти, які працюють, діти з віддалених районів або вихідців із кочового населення, діти, які належать до мовних, етнічних або культурних меншин та діти інших, менш сприятливих або маргіналізованих районів чи груп населення),

потреби яких залежать від різних видів особливих освітніх потреб або труднощів, пов'язаних з навчанням.

Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами від 10.06.1994 р. № 995_001-94

Освіта осіб з ООП – в основі закладені принципи ефективної педагогіки. Е. п. передбачає, що відмінності між людьми є нормальним явищем, і що навчання потрібно належним чином адаптувати до потреб дітей, а не дітей пристосовувати до заздалегідь встановлених припущень щодо організації та характеру навчального процесу. Е. п., орієнтована на задоволення потреб дітей, корисна для всіх учнів і, отже, для всього суспільства загалом. Досвід показує, що вона суттєво може зменшити виключення і повторний рік навчання, які характерні для багатьох систем освіти, забезпечуючи при цьому більш високий середній рівень навчальної успішності. Педагогіка, орієнтована на потреби дітей, може допомогти уникнути марної витрати ресурсів і краху надій, що занадто часто є наслідком низької якості навчання і шаблонності концептуального підходу до освіти. До того ж школи, які приділяють основну увагу дітям, є навчальною базою для орієнтованого на людей суспільства, в якому існує шанобливе ставлення до відмінностей та гідності всіх людей.

Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами від 10.06.1994 р. № 995_001-94

Освітні послуги здобувачам освіти закладами вищої освіти – надаються на рівній основі, без дискримінації, незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності усіх здобувачів освіти, рекомендацій індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (за наявності) та/або висновку про комплексну психолого-педагогічну

оцінку розвитку особи (за наявності), що надається інклюзивно-ресурсним центром.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635

Освітні труднощі – труднощі у навчанні, які впливають на процес здобуття освіти та рівень результатів навчання осіб відповідного року навчання у відповідному закладі освіти. Виділяють п'ять категорій освітніх труднощів: 1) *інтелектуальні труднощі* – можуть полягати в обмеженні функціонування різного ступеня прояву передумов інтелекту (пам'яті, уваги, мислення, мовлення, вольових процесів, мотивації тощо), власне інтелекту (здатності до узагальнення, абстрагування, міркування; продукування думки, судження; здатності робити висновки тощо), інвентарю інтелекту (набутих знань, умінь, навичок); 2) *функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві) труднощі* – можуть полягати в обмеженні життєдіяльності різного ступеня прояву слухової, зорової, опорно-рухової (кістково-м'язової), мовленнєвої функцій (стосуватися відтворення звуко-складової структури слова; розбірливості мовлення; темпу і ритму; мелодико-інтонаційного малюнку; характеристик голосу; розрізнення звуків мовлення на слух; використання словникового запасу і граматики; перебігу читання, письма, комунікації); 3) *фізичні труднощі* – можуть полягати в обмеженні функціонування різного ступеня прояву органів та кінцівок дитячого організму; 4) *навчальні труднощі* – можуть полягати в обмеженні або своєрідності перебігу довільних видів діяльності різного ступеня прояву (писемного виду діяльності, математичних дій і т. д.); 5) *соціоадаптаційні (особистісні, середовищні / соціокультурні* – зокрема, взаємодія з представниками осередків окремих культур, отримання інформації засобами жестової мови тощо) – можуть полягати в наявності бар'єрів на шляху до формування навичок: пристосування до умов соціального середовища; організації адекватної системи відносин із

соціальними об'єктами; прояву рольової пластичності поведінки; інтеграції в соціальні групи, засвоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії.

Про методичні рекомендації для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти щодо встановлення категорій (типів) особливих освітніх потреб (труднощів) та визначення рівня підтримки в освітньому процесі: Лист Міністерства освіти і науки України від 29.12.2021 р. № 1/23101-21

Освітній процес у сфері вищої освіти – інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Про вищу освіту: Закон України від 29.05.2015 р. № 1556-VII

Освітній процес, побудований на принципах альтернативної / додаткової комунікації – впливає на розвиток мовлення учнів з особливими освітніми потребами. Вони отримують можливість сприймати навчальну інформацію на вищому рівні; застосування АДК сприяє формуванню навчальних навичок та інтелектуальному розвитку, дає можливість реалізуватися пізнавальній активності дитини, уможлиблює соціальний та особистісний розвиток, що, своєю чергою, підвищує загальний рівень обізнаності учнів, позитивно відображається на успішності з окремих дисциплін. Дитина, у якої внаслідок певних причин відсутнє активне вербальне мовлення, за допомогою АДК стає активним учасником освітнього процесу. Вона може сприйняти, обробити, зрозуміти інформацію, що подається, сформулювати та сформулювати власний вислів, донести його суть до інших дітей у класі. АДК позитивно впливає не лише на рівень засвоєності знань, умінь та навичок з навчальних дисциплін (освітній процес передбачає й виховні

складові, які допомагають учням сформувати соціально-побутові та комунікативні навички), а отже, впливає й на процеси адаптації та соціалізації дітей з ООП. Готує дітей до самостійного життя, допомагає адаптуватися дорослим людям з ООП внаслідок травми або інших ушкоджень.

Про методичні рекомендації «Використання альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти»: Лист Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 р. № 4/2373-22

Освітня діяльність закладу позашкільної освіти – процес надання знань, формування вмінь і навичок з різних напрямів позашкільної освіти, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей відповідно до задатків та запитів особи.

Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Основний принцип інклюзивної школи – полягає у тому, що всі діти повинні навчатися разом у всіх випадках, коли це є можливим, незважаючи ні на які труднощі або відмінності, які існують між ними. Інклюзивні школи повинні визнавати та враховувати різні потреби своїх учнів шляхом приведення у відповідність різних видів і темпів навчання, а також забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки належних навчальних планів, організаційної структури, розробки стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків з їхніми громадами. Варто надавати безперервну підтримку та послуги для забезпечення задоволення особливих освітніх потреб, з якими стикається кожна школа.

Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами від 10.06.1994р. № 995_001-94

Основні елементи забезпечення архітектурної доступності та умов для організації інклюзивного навчання в закладі освіти – доступність прилеглої території до будівлі закладу освіти (шляхи руху, зона паркування транспорту); безбар'єрний вхід (входи, виходи, сходи, пандуси); безперешкодний рух в приміщеннях (коридори, ліфти, підйомники, позначення, піктограми); доступ-

ність до дверних і відкритих прорізів; пристосування приміщень (шляхів руху, загальних і санітарних приміщень, рекреаційних зон). Заходи щодо доступності освітнього середовища потребують забезпечення виконання обов'язків регламентних вимог, дотримання технічних характеристик матеріалів, обладнання, визначених відповідними державними будівельними нормами (ДБН) і державними стандартами України (ДСТУ).

Щодо створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти: Лист Міністерства освіти і науки України від 25.06.2020 р. № 1/9-348

Основні напрями державної політики щодо запобігання та протидії дискримінації – державна політика щодо запобігання та протидії дискримінації спрямована на: недопущення дискримінації; застосування позитивних дій; створення умов для своєчасного виявлення фактів дискримінації та забезпечення ефективного захисту осіб та/або груп осіб, які постраждали від дискримінації; виховання і пропаганду серед населення України поваги до осіб незалежно від їх певних ознак, поширення просвітницької діяльності у цій сфері.

Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI

Основні напрями позашкільної освіти – позашкільна освіта у закладах позашкільної освіти може здійснюватися за такими напрямками: пластовий, скаутський, який забезпечує громадянську освіту вихованців (учнів) і слухачів під керівництвом пластових виховників, скаутлідерів за пластовим або скаутським методом та/або пластовою, скаутською освітньою (навчальною) програмою, визначеними Законом України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху»; художньо-естетичний, який забезпечує розвиток творчих здібностей, обдарувань та здобуття вихованцями, учнями і слухачами практичних навичок, оволодіння знаннями в сфері вітчизняної і світової культури та мистецтва; мистецький, який забезпечує

набуття здобувачами спеціальних мистецьких виконавських компетентностей у процесі активної мистецької діяльності; туристсько-краєзнавчий, який спрямовується на залучення вихованців, учнів і слухачів до активної діяльності з вивчення історії рідного краю та довкілля, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками з туризму та краєзнавства; еколого-натуралістичний, який передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи та інших біологічних напрямів, формування знань, навичок в галузях сільського господарства: квітництво, лісництво, садівництво, грибівництво, бджільництво; науково-технічний, який забезпечує набуття вихованцями, учнями і слухачами техніко-технологічних умінь та навичок, розширення наукового світогляду, підготовку до активної науково-дослідної роботи, оволодіння сучасною технікою та технологіями; дослідницько-експериментальний, який сприяє залученню вихованців, учнів і слухачів до науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської та винахідницької роботи в різних галузях науки, техніки, культури і мистецтва, а також створенню умов для творчого самовдосконалення та виявлення, розвитку і підтримки юних талантів та обдарувань; фізкультурно-спортивний або спортивний, який забезпечує розвиток фізичних здібностей вихованців, учнів і слухачів, необхідні умови для повноцінного оздоровлення, загартування, змістовного відпочинку і дозвілля, занять фізичною культурою і спортом, підготовку спортивного резерву для збірних команд України, набуття навичок здорового способу життя; військово-патріотичний, який забезпечує належний рівень підготовки вихованців, учнів і слухачів до військової служби, виховання патріотичних почуттів та громадянської відповідальності; бібліотечно-бібліографічний, який спрямований на поглиблення пізнавальних інтересів вихованців,

учнів і слухачів, підвищення їх інформаційної культури, набуття навичок і умінь орієнтуватися у зростаючому потоці інформації; соціально-реабілітаційний, який забезпечує соціальне становлення та розвиток інтересів, здібностей, нахилів, потреб у самореалізації вихованців, учнів і слухачів, підготовку їх до активної професійної та громадської діяльності, організацію їх змістовного дозвілля та відпочинку; оздоровчий, який забезпечує необхідні умови для змістовного відпочинку та передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про здоровий спосіб життя, організацію їх оздоровлення, набуття і закріплення навичок, зміцнення особистого здоров'я і формування гігієнічної культури особистості; гуманітарний, який забезпечує розвиток здібностей, обдарувань, практичних навичок вихованців, учнів і слухачів, оволодіння знаннями з основ наук соціально-гуманітарного циклу.

Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Основні форми здобуття освіти – інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальна.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Основні функції учасників Команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти – 1) адміністрація закладу освіти (директор або заступник директора з навчально-виховної роботи / вихователь-методист): формування складу Команди супроводу; призначення відповідальної особи щодо координації розроблення індивідуальної програми розвитку (далі – ІПР); організація роботи Команди супроводу; контроль за виконанням висновку ІРЦ; залучення фахівців (в тому числі фахівців ІРЦ) для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП; залучення фахівців (в тому числі фахівців ІРЦ) для надання психолого-педагогічних та корекційно-

розвиткових послуг дітям з ООП; контроль за виконанням завдань учасниками Команди супроводу своїх функцій; розроблення спільно з іншими учасниками Команди супроводу індивідуального навчального плану дитини з ООП; залучення батьків дитини з ООП до розроблення і погодження ІПР; оцінка діяльності педагогічних працівників, залучених до реалізації ІПР; моніторинг виконання ІПР; 2) **практичний психолог**: вивчення та моніторинг психічного розвитку дитини з ООП; психологічний супровід дитини з ООП; надання корекційно-розвиткових послуг дитині з ООП згідно з ІПР (проведення корекційно-розвиткових занять практичним психологом, вчителем-дефектологом здійснюється відповідно до чинного законодавства); консультативна робота з батьками дитини з ООП; просвітницька робота щодо формування психологічної готовності в учасників освітнього процесу до взаємодії в інклюзивному середовищі; 3) **соціальний педагог**: соціально-педагогічний патронаж дитини з ООП та її батьків; виявлення соціальних проблем, які потребують негайного вирішення, при потребі, направлення до відповідних фахівців з метою надання допомоги; вивчення соціальних умов розвитку дитини з ООП; соціалізація дитини з ООП, адаптація її у новому колективі; інформування дитини з ООП та її батьків про мережу закладів позашкільної освіти, залучення дитини до участі в гуртках, секціях з урахуванням її можливостей; надання рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків, формування позитивного мікроклімату в дитячому колективі, подолання особистісних, міжособистісних конфліктів; захист прав дитини з ООП, за відповідним дорученням представлення її інтересів у відповідних органах та службах; 4) **вчителі-дефектологи** (вчитель-логопед, сурдопедагог, тифлопедагог, олігофренопедагог), вчитель-реабілітолог: надання корекційно-розвиткових послуг дитині з ООП, згідно ІПР; надання рекомендацій педагогічним працівникам щодо особливостей організації освітнього процесу, реалізації корекційно-розвиткових цілей в процесі навчання, технології для досягнення кінцевих цілей

навчання, визначених в ІІР та застосування адаптацій (модифікацій); консультативна робота з батьками дитини з ООП;

5) вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі предметів / вихователь: забезпечення освітнього процесу дитини з ООП з урахуванням особливостей її розвитку та ІІР; підготовка інформації для учасників засідання Команди супроводу про особливості навчально-пізнавальної діяльності дитини з ООП, її сильні сторони та потреби, результати виконання дитиною навчальної програми/освітнього плану; участь у підготовці індивідуального навчального плану дитини з ООП; розробка індивідуальної навчальної програми в закладі загальної середньої освіти та індивідуального освітнього плану в закладі дошкільної освіти; визначення спільно з іншими педагогічними працівниками рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІІР; створення належного мікроклімату в колективі; надання інформації батькам про стан засвоєння навчальної програми / освітнього плану дитиною з ООП;

б) асистент вчителя / вихователя: спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб; участь в організації освітнього процесу дитини з ООП; участь у розробці ІІР; участь у підготовці індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми/індивідуального освітнього плану (для закладів дошкільної освіти); адаптація освітнього середовища, навчальних матеріалів відповідно до потенційних можливостей та з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини з ООП; оцінка спільно з вчителем/вихователем рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІІР; підготовка інформації для учасників засідання Команди супроводу за результатами спостереження за дитиною щодо її індивідуальних особливостей, інтересів та потреб; надання інформації батькам, педагогічним працівникам щодо особливостей розвитку дитини з ООП;

7) батьки дитини з ООП: доведення інформації про дитину (стиль, спосіб навчання, успіхи, труднощі у виконанні домашніх завдань); прийняття участі у роботі Команди супроводу, в тому

числі залучення до складання ІІР; створення умов для навчання, виховання та розвитку дитини; 8) **медичний працівник закладу освіти**: інформування учасників Команди супроводу про стан здоров'я дитини та її психофізичні особливості; за необхідністю, здійснює збір додаткової інформації від батьків, закладу охорони здоров'я щодо стану здоров'я дитини.

Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609

Особа з інвалідністю – повнолітня особа зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Особа з особливими освітніми потребами – 1) особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту; 2) особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на позашкільну освіту; 3) особа з особливими освітніми потребами – особа з інвалідністю, яка потребує додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VI

Особа, яка здійснює фізичний супровід осіб з інвалідністю з порушенням зору – професійно підготовлений соціальний робітник, який безпосередньо виконує заходи, що становлять зміст соціальної послуги, виходячи з індивідуальних потреб отримувача такої послуги.

Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору: Наказ Міністерства соціальної політики від 03.05.2022 р. № 145

Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу здобувача освіти з особливими освітніми потребами під час освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти – можуть забезпечувати асистент майстра виробничого навчання, асистент викладача, які беруть участь у розробленні та виконанні індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами, а також забезпечують адаптування навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності.

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636

Отримувач соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору – особа з інвалідністю з порушенням зору, для якої фізичний супровід є основним або одним із основних засобів забезпечення його життєдіяльності.

Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору: Наказ Міністерства соціальної політики від 03.05.2022 р. № 145

Очікувані результати реалізації Концепції розвитку інклюзивного навчання – реалізація Концепції сприяла: забезпеченню права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти, незалежно від стану здоров'я, місця їх проживання; створенню належних умов для функціонування і розвитку інклюзивної освіти в Україні, забезпеченню достатнього обсягу фінансування для впровадження інклюзивного навчання; зміні освітньої парадигми, удосконаленню навчального процесу шляхом урахування сучасних досягнень науки та практики; забезпеченню архітектурної доступності загальноосвіт-

ніх навчальних закладів різних типів, незалежно від форм власності, та підпорядкування, відповідно до потреб дітей; підготовці достатньої кількості кваліфікованих педагогічних кадрів, які володіють методиками інклюзивного навчання, створення системи підвищення їх професійної майстерності; забезпеченню навчальних закладів, що впроваджують інклюзивне навчання, транспортними засобами, відповідними навчально-методичними, наочними, дидактичними матеріалами, сучасними засобами реабілітації індивідуального і колективного призначення.

Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912

Очна (денна, вечірня) форма здобуття освіти – спосіб організації навчання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Охорона дитинства – система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Оцінка потреби учня в наданні підтримки – процес визначення потреби учня в наданні йому підтримки в освітньому процесі та її рівня.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957

II

Пандус – суцільна похила площина (елемент споруди), яка з'єднує дві різновисокі горизонтальні поверхні і влаштовується для переміщення колісних засобів і людей з однієї площини на іншу.

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018

Педагогічна діяльність – інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Педагогічний патронаж – спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Педагогічний працівник закладу дошкільної освіти – особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну освіту за відповідною спеціальністю та/або професійну кваліфікацію педагогічного працівника, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний і психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Педагогічні працівники інклюзивно-ресурсних центрів – керівник (директор), завідувач філії (за наявності філії), фахівці (консультанти) інклюзивно-ресурсного центру (практичні психологи, вчителі-реабілітологи, вчителі-логопеди, інші вчителі-дефектологи). На посади *III* інклюзивно-ресурсного центру призначаються особи, які є громадянами України, вільно володіють державною мовою, мають вищу педагогічну (психологічну) освіту ступеня магістра (спеціаліста) за спеціальностями «Спеціальна освіта» (для осіб, які здобували вищу освіту до набрання чинності постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими

здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (Офіційний вісник України, 2015 р., № 38, ст. 1147), за спеціальностями «Дефектологія», «Корекційна освіта» (за нозологіями) або «Психологія» («Практична психологія»), стаж педагогічної та/або науково-педагогічної роботи не менш як два роки, у порядку, встановленому трудовим законодавством.

*Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр :
Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545*

Перелік фахівців, які можуть проводити (надавати) додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги) – визначено у додатку 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами». Це зокрема, фахівці, що здобули відповідний ступінь вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) у галузі знань: *01 Освіта / Педагогіка за спеціальностями: 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта, 016 Спеціальна освіта, 017 Фізична культура і спорт; 02 Культура і мистецтво: 024 Хореографія, 025 Музичне мистецтво; 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю: 053 Психологія; 22 Охорона здоров'я за спеціальністю: 227 Фізична терапія, ерготерапія та/або фахівці, що мають професійну кваліфікацію: 2229.2 Ерготерапевт, 2229.2 Лікар з лікувальної фізкультури, 2229.2 Лікар з лікувальної фізкультури та спортивної медицини, 2331 Вчителі початкової школи, 2332 Вихователі дошкільних закладів, 2340 Вчитель з корекційної освіти, 2340 Вчитель-дефектолог, 2340 Вчитель-логопед, 2340 Вчитель-реабілітолог, 2445.2 Практичний психолог, 2445.2 Психолог, 3226 Інструктор з трудової адаптації, 3226 Інструктор з трудової терапії, 3226 Фахівець з фізичної реабілітації. Оплата праці зазначених фахівців за проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) здійснюється за ставками погодинної оплати праці працівників усіх*

галузей економіки за проведення навчальних занять у розмірах, передбачених для доцента або кандидата наук, які проводять навчальні заняття з учнями шкіл, установленими в додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» (Офіційний вісник України, 2002 р., № 36, ст. 1699; 2005 р., № 40, ст. 2544), підвищеними на 20 відсотків за роботу з особами з особливими освітніми потребами.

Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88

Персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI

Підбурювання до дискримінації – вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками.

Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI

Підготовка до дорослого життя шкільної молоді з особливими освітніми потребами – молодим людям з ООП потрібно надати допомогу у реальному переході від навчання у школі до дорослого трудового життя. Школа повинна надати їм допомогу в тому, щоб стати економічно активними і прищепити їм навички, необхідні у повсякденному житті, забезпечивши навчання вмінням, які відповідають соціальним і комунікативним вимогам та умовам дорослого життя. Для цього потрібні відповідні методи організації

професійної підготовки, включаючи набуття безпосереднього досвіду в ситуаціях реального життя поза школою. Навчальна програма для учнів з ООП у старших класах повинна включати конкретні перехідні програми, передбачати надання, коли це можливо, підтримки для вступу до вищих навчальних закладів і організацію подальшої професійної підготовки, що дозволяє їм діяти як незалежним, активним членам своєї громади після закінчення школи. Ці заходи потрібно проводити за активної участі консультантів з питань професійної підготовки, посадових осіб, які займаються питаннями працевлаштування, профспілок, органів місцевого самоврядування, а також різних відповідних служб і установ.

Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами від 10.06.1994 р. № 995_001-94

Підручник – вид навчальної літератури, що містить систематизований виклад навчального матеріалу та завдання для досягнення певних результатів навчання відповідно до модельної та/або навчальної програми (для повної загальної середньої освіти), складовою якого є інтерактивний електронний додаток, вимоги до якого встановлює центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Підтримка в освітньому процесі – підтримка, що надається здобувачам освіти постійно або тимчасово та передбачає створення для них сприятливих для навчання умов у закладі освіти, а також здійснення додаткових заходів, спрямованих на подолання їх освітніх труднощів, у тому числі тих, що виникли внаслідок психологічної травми.

Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545

Повна загальна середня освіта – систематизована та передбачена відповідними державними стандартами сукупність результатів

навчання і компетентностей, здобутих особою на рівнях початкової, базової середньої та профільної середньої освіти.

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Позашкільна освіта – сукупність знань, умінь та навичок, що здобувають вихованці, учні і слухачі в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності за програмами позашкільної освіти. *П. о.* є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, Законом України «Про освіту», Законом України «Про позашкільну освіту», і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Індивідуальна та групова робота в позашкільних навчальних закладах – є однією з форм організації позашкільної освіти і проводиться з метою розвитку та підтримки обдарованих і талановитих вихованців (учнів і слухачів), здобуття ними практичних навичок та оволодіння знаннями в сфері науки, культури, мистецтва, фізичної культури та спорту для задоволення їх потреб у професійному самовизначенні і творчій самореалізації. До індивідуальної та групової роботи можуть також залучатися вихованці (учні і слухачі) з обмеженими можливостями з метою соціальної адаптації в суспільстві, залучення їх до активної творчої діяльності. Індивідуальна робота організовується з вихованцем (учнем і слухачем) відповідно до можливостей, інтересів, нахилів, здібностей з урахуванням його бажань, віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я. Групова робота організовується у разі здійснення навчання з вихованцями (учнями і слухачами) за відповідними програмами або окремими предметами.

Про затвердження Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах: Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.08.2004 р. № 651

Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти – визначає порядок утворення ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти (далі – центр підтримки інклюзивної освіти), основні засади його діяльності, правовий статус, а також порядок його припинення.

Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 617

Порядок забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти – визначає механізм забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти.

Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 р. № 1289

Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти – визначає механізми: зарахування дітей до закладів освіти для здобуття початкової, базової чи профільної середньої освіти за денною формою навчання; переведення учнів з одного закладу освіти до іншого; відрахування учнів із закладів освіти.

Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 05 травня 2018 р.

Порядок організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти – визначає вимоги до організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти незалежно від підпорядкування, типу та форми власності з метою забезпечення рівних прав та можливостей осіб з особливими освітніми потребами на якісну позашкільну освіту, розвитку їх здібностей та обдарувань з урахуванням індивідуальних потреб та

інтересів, зокрема потреб у професійному визначенні, соціалізації та інтеграції в суспільство.

Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 779

Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах – визначає вимоги до організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізації та інтеграції в суспільство, залучення батьків до участі у навчально-виховному процесі.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти – визначає організаційні засади інклюзивного навчання у закладах вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування з метою реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття якісної вищої освіти з урахуванням потреб та можливостей таких осіб.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти – визначає організацію інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у закладах дошкільної освіти. Дія цього Порядку не поширюється на заклади дошкільної освіти (ясла-садки) компенсуючого типу, будинки дитини, заклади дошкільної освіти (дитячі будинки) інтернатного типу, структурні (дошкільні) підрозділи спеціальних закладів загальної середньої освіти.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти – визначає організаційні засади інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами за інституційною (очною (денною) формою здобуття освіти у закладах загальної середньої освіти. Дія цього Порядку не поширюється на спеціальні класи закладів загальної середньої освіти, спеціальні школи та навчально-реабілітаційні центри, крім інклюзивних класів зазначених закладів освіти, створених на період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду).

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти – визначає організаційні засади інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти незалежно від форми власності та підпорядкування з метою реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної професійної (професійно-технічної) освіти, перепідготовку та підвищення кваліфікації з урахуванням їх потреб та можливостей.

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636

Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами – визначають механізм надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання

державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затверджується Постановою Кабінету Міністрів України.

Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88

Пособництво у дискримінації – будь-яка свідома допомога у вчиненні дій або бездіяльності, спрямованих на виникнення дискримінації.

Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI

Права дитини у сфері дошкільної освіти – визначені Конституцією України, Законом України «Про освіту», цим Законом та іншими нормативно-правовими актами. Дитина має гарантоване державою право на: безоплатну дошкільну освіту в державних і комунальних закладах дошкільної освіти; безпечні та нешкідливі для здоров'я умови утримання, розвитку, виховання і навчання; захист від будь-якої інформації, пропаганди та агітації, що завдає шкоди її здоров'ю, моральному та духовному розвитку; безоплатне медичне обслуговування у закладах дошкільної освіти; захист від будь-яких форм експлуатації та дій, які шкодять здоров'ю дитини, а також від фізичного та психологічного насильства, приниження її гідності; здоровий спосіб життя; діти з особливими освітніми потребами, що зумовлені порушеннями інтелектуального розвитку та/або сенсорними та фізичними порушеннями, мають право на першочергове зарахування до закладів дошкільної освіти.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Права, обов'язки та відповідальність батьків за виховання та розвиток дитини – виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати

дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці. Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами. Держава надає батькам або особам, які їх замінюють, допомогу у виконанні ними своїх обов'язків щодо виховання дітей, захищає права сім'ї, сприяє розвитку системи послуг з підтримки сімей з дітьми та мережі дитячих закладів.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Права, обов'язки та соціальний захист вихованців, учнів і слухачів закладу позашкільної освіти – права та обов'язки вихованців, учнів і слухачів закладу позашкільної освіти визначаються Конституцією України, Законом України «Про освіту», цим Законом та іншими нормативно-правовими актами. Держава здійснює захист прав вихованців, учнів і слухачів закладу позашкільної освіти та забезпечує організацію навчання і виховання неповнолітніх дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей, дітей з інвалідністю, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, згідно із законодавством України. Соціальні потреби дітей із складними порушеннями розвитку під час їх перебування в закладі позашкільної освіти задовольняються асистентом дитини – соціальним працівником, одним із батьків або особою, уповноваженою ними.

Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації – кожна дитина має право на вільне висловлювання

особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку. Це право включає свободу розшукувати, одержувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію в усній, письмовій чи іншій формі, за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини. Їй забезпечується доступ до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які сприяють здоровому фізичному і психічному розвитку, соціальному, духовному та моральному благополуччю. Діти мають право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Право на захист від усіх форм насильства – кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини. Держава здійснює захист дитини від: усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють; втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин; залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Право на достатній життєвий рівень – кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Право на освіту – 1) включає право здобувати освіту впродовж усього життя, право на доступність освіти, право на безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України. В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак. Право особи на освіту може реалізовуватися шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видів, у тому числі шляхом здобуття дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та освіти дорослих. Кожен має право на доступ до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі в мережі Інтернет, електронних підручників та інших мультимедійних навчальних ресурсів у порядку, визначеному законодавством. Держава здійснює соціальний захист здобувачів освіти у випадках, визначених законодавством, а також забезпечує рівний доступ до освіти особам із соціально вразливих верств населення. Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти. Особи, яких

визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту згідно із Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», а також інші категорії іноземців та осіб без громадянства у передбачених законом та/або міжнародним договором України випадках мають рівне з громадянами України право на освіту. Право на освіту не може бути обмежене законом. Закон може встановлювати особливі умови доступу до певного рівня освіти, спеціальності (професії);

2) кожна дитина має право на освіту. Держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти; надання стипендій та пільг здобувачам освіти таких закладів у порядку, встановленому законодавством України. Громадяни мають право безоплатно здобути фахову передвищу та вищу освіту в державних і комунальних закладах освіти на конкурсній основі. Держава забезпечує право на вибір навчального закладу і навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування (за винятком тих, які мають вади фізичного та розумового розвитку і не можуть навчатися в загальних навчальних закладах), навчаються в загальноосвітніх школах. Для дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю з дитинства, які потребують опіки і стороннього догляду, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки, за згодою батьків дітей або осіб, які їх замінюють, забезпечує навчання в загальноосвітніх та спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах за відповідними навчальними програмами, у тому числі і в домашніх умовах. Діти з інвалідністю та особи з інвалідністю з дитинства, які перебувають у реабілітаційних закладах, закладах та установах, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, охорони здоров'я, органів

виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, охорони здоров'я, місцевих державних адміністрацій, мають право на здобуття освіти за індивідуальними навчальними програмами, які узгоджуються з індивідуальними програмами реабілітації дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю з дитинства. Здобувачі фахової передвищої та вищої освіти із числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають на повному утриманні держави. Студентам, які є дітьми з інвалідністю та особами з інвалідністю I–III групи, студентам із сімей, які отримують допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», включаючи студентів з багатодітних сімей, призначається соціальна стипендія та може надаватися додаткова соціальна і матеріальна допомога. Норми навантаження у навчальних програмах та планах навчальних закладів повинні визначатися з урахуванням віку та стану здоров'я дітей. Контроль за дотриманням цих норм у порядку, встановленому законодавством, здійснюють центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах освіти і науки, охорони здоров'я.

Про освіту: Закон України від 05.09.2017р. № 2145-VIII; Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Право осіб з інвалідністю на самотійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства – з метою забезпечення особам з інвалідністю, незалежно від їхнього віку та характеру і походження їхньої інвалідності, ефективного здійснення права на самотійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства. У відповідності до статті 15 Європейської соціальної хартії, уряди які підписали цю Х., будучи членами Ради Європи зобов'язуються, зокрема: 1) вжити необхідних заходів для забезпечення особам з інвалідністю орієнтування, освіти та професійної підготовки, коли це можливо, у межах загальних програм або, коли це видається неможливим, у державних або приватних спеціалізованих

зкладах; 2) сприяти їхньому доступові до роботи усіма засобами, які можуть заохочувати роботодавців приймати на роботу осіб з інвалідністю і утримувати їх у звичайному виробничому середовищі та пристосовувати умови праці до потреб осіб з інвалідністю, або, коли це видається неможливим у зв'язку з інвалідністю, шляхом облаштування або створення спеціальних робочих місць з урахуванням ступеня інвалідності. У деяких випадках такі заходи можуть вимагати використання спеціалізованих служб працевлаштування та надання допомоги; 3) сприяти їхній всебічній соціальній інтеграції та участі у житті суспільства, зокрема, шляхом вжиття заходів, включаючи технічну допомогу, що спрямовані на усунення перешкод для спілкування і пересування і що надають доступ до транспорту, житла, культурної діяльності і відпочинку.

Європейської соціальної хартії (переглянута) від 03.05.1996 р. № 994_062

Прийомна сім'я – сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III

Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти – визначає основні принципи, завдання та функції, а також порядок організації діяльності команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в умовах інклюзивного навчання в закладах загальної середньої та дошкільної освіти.

Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609

Примірний перелік додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) для осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти – у відповідності до Додатку 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» до примірного переліку відносять: ритміку; розвиток мовлення; лікувальну фізкультуру; соціально-побутове орієнтування; корекцію розвитку; орієнтування у просторі; розвиток слухового, зорового, тактильного сприймання мовлення та формування вимови; корекцію зору; корекцію та розвиток психофізичних функцій, використання елементів: кінезіотерапії, анімалотерапії (іпо-, каніс-, феліно-, орніто-), арт-терапії (ізо-, драмо-, казко-, музико-, кіно-, піско-, ігро-, мульт-, фото-, кольоро-, пластилінової, танцювальної терапії, психогімнастики), працетерапії, ерготерапії, ароматерапії, Монтессорі-терапії тощо; логоритміки та ін.

Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88

Принципи діяльності інклюзивно-ресурсного центру – повага та сприйняття індивідуальних особливостей дітей, дотримання найкращих інтересів дитини, недопущення дискримінації та порушення прав дитини, конфіденційність, доступність освітніх послуг з раннього віку, міжвідомча співпраця.

Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545

Принципи розвитку інклюзивної освіти – науковість (розробка теоретико-методологічних основ інклюзивного навчання, програмно-методичного інструментарію, аналіз і моніторинг результатів впровадження інклюзивного навчання, оцінка ефективності технологій, що використовуються для досягнення

позитивного результату, проведення незалежної експертизи); системність (забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами, наступності між рівнями освіти: рання допомога – дошкільна освіта – загальна середня освіта); варіативність, корекційна спрямованість (організація особистісно орієнтованого навчального процесу у комплексі з корекційно-розвитковою роботою для задоволення соціально-освітніх потреб, створення умов для соціально-трудової реабілітації, інтеграції в суспільство дітей з порушеннями психофічного розвитку, у тому числі дітей-інвалідів); індивідуалізація (здійснення особистісно орієнтованого (індивідуального, диференційованого підходу)); соціальна відповідальність сім'ї (виховання, навчання і розвиток дитини; створення належних умов для розвитку її природних здібностей, участь у навчально-реабілітаційному процесі); міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство (координація дій різних відомств, соціальних інституцій, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції дітей з особливими освітніми потребами).

Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912

Принцип недискримінації у законодавстві України – законодавство України ґрунтується на принципі недискримінації, що передбачає незалежно від певних ознак: 1) забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб; 2) забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб; 3) повагу до гідності кожної людини; 4) забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб.

Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI

Про вищу освіту: Закон України – встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою

підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII

Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України – визначає порядок регулювання суспільних відносин у сфері визнання особи біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, втрати та позбавлення цього статусу, а також встановлення правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту і яким надано тимчасовий захист в Україні.

Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI

Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України – цей Закон відповідно до Конституції України гарантує особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України та їх соціальну захищеність шляхом встановлення державної соціальної допомоги на рівні прожиткового мінімуму.

Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю : Закон України від 16.11.2001 р. № 2109-III

Про дошкільну освіту: Закон України – визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи дошкільної освіти, яка забезпечує розвиток, виховання і навчання дитини, ґрунтується на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяє формуванню цінностей демократичного правового суспільства в Україні.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Про захист персональних даних: Закон України – регулює правові відносини, пов’язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв’язку з обробкою персональних даних. Цей Закон поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів.

Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI

Про освіту: Закон України – регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов’язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти.

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України – визначає основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами.

Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII

Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України – визначає мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації, визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 01.01.2023 р. № 2834-IX

Про позашкільну освіту: Закон України – відповідно до Конституції України, цей Закон визначає державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та виховні засади.

Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України – визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти, створення умов для професійної самореалізації особистості та забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих робітниках.

Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України – визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного,

соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 16.10.2005 р. № 2961-IV

Про співробітництво територіальних громад: Закон України – визначає організаційно-правові засади співробітництва територіальних громад, принципи, форми, механізми такого співробітництва, його стимулювання, фінансування та контролю.

Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII

Про фахову передвищу освіту: Закон України – визначає порядок, умови, форми та особливості здобуття фахової передвищої освіти та регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері фахової передвищої освіти. Цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи фахової передвищої освіти, створює умови для поєднання освіти з виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможних фахівців для забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави.

Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 р. № 2745-VIII

Прогалини в законі – повна або часткова відсутність необхідних юридичних норм у даному законі.

Щодо порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними актами : Лист Міністерства юстиції України від 30.01.2009 р. № Н-35267-18

Прогалини в праві – повна або часткова відсутність в діючих нормативно-правових актах необхідних юридичних норм.

Щодо порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними актами : Лист Міністерства юстиції України від 30.01.2009 р. № Н-35267-18

Професійна реабілітація – система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадаптації, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з можливим подальшим працевлаштуванням та необхідним соціальним супроводженням з урахуванням особистих схильностей та побажань особи.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Пряма дискримінація – ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI

Психологічна адаптація – система заходів, спрямованих на формування в особи здатності пристосовуватися до існуючих у суспільстві вимог та критеріїв за рахунок присвоєння їй норм і цінностей даного суспільства.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Психологічна підтримка – система соціально-психологічних, психолого-педагогічних способів і методів допомоги особі з метою оптимізації її психоемоційного стану в процесі формування здібностей і самосвідомості, сприяння соціально-професійному самовизначенню, підвищенню конкурентоспроможності на ринку

праці та спрямуванню зусиль особи на реалізацію власної професійної кар'єри.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Психологічна реабілітація – система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей особи, створення сприятливих умов для розвитку та утвердження особистості.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Психологічна служба у системі освіти – забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяє створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти. Метою діяльності психологічної служби є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 р. № 509

Психолого-педагогічна реабілітація – система психологічних та педагогічних заходів, спрямованих на формування способів оволодіння знаннями, уміннями і навичками, надання психологічної допомоги, зокрема щодо формування самоутвердження і належної самооцінки особою своїх можливостей, засвоєння правил суспільної поведінки шляхом здійснення системної навчально-виховної роботи.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Психолого-педагогічний супровід – системна діяльність практичного психолога та корекційного педагога, спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Психолого-педагогічний супровід здобувачів освіти з особливими освітніми потребами під час освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти – передбачає, зокрема: навчально-організаційний компонент, що включає допомогу в організації освітнього процесу; розроблення та моніторинг виконання індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами; організацію індивідуальних консультацій; психологічний компонент – забезпечення системної психологічної допомоги здобувачам освіти з особливими освітніми потребами під час освітнього процесу, зокрема їх соціально-психологічної адаптації до освітнього середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти; соціальний компонент – здійснення заходів щодо соціальної та соціально-побутової підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, зокрема надання інформації та допомоги під час влаштування в гуртожиток, отримання різних видів державної допомоги, технічних засобів реабілітації, а також провадження волонтерської діяльності.

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636

Психолого-педагогічний супровід учнів спеціальних класів для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах – здійснюють Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, навчально-методичні кабінети (центри) в Автономній Республіці Крим, обласні, Київський та Севастопольський міські, районні (міські) навчально-методичні кабінети (центри) психологічної служби системи освіти або методисти районних (міських) методичних кабінетів управлінь (відділів) освіти з психологічної служби спільно з педагогічними працівниками, практичними психологами, соціальними педагогами загальноосвітніх навчальних закладів. Основними завданнями психолого-педагогічного супроводу є: а) актуалізація особистісного потенціалу розвитку дитини; б) формування позитивних міжособистісних стосунків учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішкільної інтеграції; в) консультування батьків або осіб, які їх замінюють, щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації їх дитини тощо.

Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. № 1224

Психолого-педагогічні послуги – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, іншими фахівцями.

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Психолого-педагогічний супровід – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку.

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Р

Реабілітаційний заклад – установа, підприємство, заклад, у тому числі їх відділення, структурні підрозділи, незалежно від форми власності, що здійснює реабілітацію осіб з інвалідністю і дітей з інвалідністю відповідно до державних соціальних нормативів у сфері реабілітації.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Реабілітаційні заходи – комплекс заходів, якими здійснюється реабілітація осіб з інвалідністю.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Реабілітація осіб з інвалідністю – система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення осіб з інвалідністю допоміжними засобами реабілітації і медичними виробами.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Результати навчання – 1) знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів; 2) знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, що набуваються у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти.

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341

Ресурсна кімната – спеціально облаштована кімната (частина кімнати), що має відповідний розподіл функціональних зон, призначена для розвитку учнів з особливими освітніми потребами, гармонізації їх психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання (проведення) індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (занять).

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957.

Рівень освіти – завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій.

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Рівні підтримки – 1) обсяг тимчасової або постійної підтримки в освітньому процесі дітей, які цього потребують, відповідно до їх індивідуальних потреб; 2) обсяг тимчасової або постійної підтримки учнів в освітньому процесі відповідно до їх особливих освітніх потреб, що надається в закладі освіти.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957

Рівень підтримки в освітньому процесі в інклюзивних класах закладів освіти – обсяг тимчасової або постійної підтримки в

освітньому процесі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх індивідуальних потреб.

Про методичні рекомендації для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти щодо встановлення категорій (типів) особливих освітніх потреб (труднощів) та визначення рівня підтримки в освітньому процесі: Лист Міністерства освіти і науки України від 29.12.2021 р. № 1/23101-21

Розумне пристосування – 1) внесення, коли це потрібно в конкретному випадку, необхідних і підходящих модифікацій і коректив, що не становлять непропорційного чи невиправданого тягара, для цілей забезпечення реалізації або здійснення особами з інвалідністю нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод; 2) запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами; 3) індивідуальне архітектурно-планувальне рішення, що забезпечує МГН мінімальний стандарт доступності в умовах реконструкції, реставрації, капітального ремонту та технічного переоснащення існуючих житлових будинків та громадських будівель і споруд. *Р. п.* можуть бути допоміжні технічні засоби та механізми (пандуси, підйомні пристрої, механізми, переносні апарелі).

Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. № 995_g71

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018

С

Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами – документи, прийняті Всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість (Саламанка, Іспанія, 7–10 червня 1994 року). Ці документи базуються на принципі включення шляхом визнання необхідності діяти за напрямком створення «Шкіл для всіх» – установ, які об'єднують усіх, враховують

відмінності, сприяють процесу навчання та відповідають індивідуальним потребам. Ці школи – важливий внесок для досягнення цілей «Освіти для всіх» та підвищення ефективності шкіл з точки зору викладання. Освіта для осіб з особливими освітніми потребами (далі осіб з ООП) не може розглядатися ізольовано, адже це питання однаково актуальне як у країнах Півночі, так і в країнах Півдня. Ця освіта повинна бути складовою частиною педагогічної стратегії і, безперечно, нової соціальної та економічної політики. Для цього потрібно провести кардинальну реформу загальноосвітніх навчальних закладів. Ці документи відображають вироблений всіма країнами світу консенсус, що стосується майбутніх напрямків розвитку освіти для осіб з ООП. ЮНЕСКО пишається тим, що вона взяла участь у роботі цієї Конференції, і підтримує важливі висновки, які були зроблені на ній. Всім зацікавленим особам і організаціям тепер необхідно прийняти цей виклик та працювати таким чином, щоб освіта для всіх дійсно була ДЛЯ ВСІХ, особливо найбільш вразливих і для тих, хто першочергово її потребує. Майбутнє невизначене, однак воно залежить від наших цінностей, поглядів і дій. Успіх нашої майбутньої діяльності буде залежати не тільки від того, що ми робимо, але і від того, чого нам вдасться досягти. Я сподіваюся, що всі ті, хто ознайомиться з цим документом, будуть сприяти втіленню у життя рекомендацій Саламанської конференції у своїх відповідних галузях відповідальності.

У роботі Конференції, організованої урядом Іспанії під егідою ЮНЕСКО, прийняли участь понад 300 учасників, які представляли 92 уряди та 25 міжнародних організацій.

Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами від 10.06.1994 р. № 995_001-94

Система загальної середньої освіти – складається із змісту повної загальної середньої освіти на кожному її рівні, мережі закладів освіти, учасників освітнього процесу, кадрового, фінансового, науково-методичного, ресурсного та нормативно-правового

забезпечення освітньої та управлінської діяльності у сфері загальної середньої освіти. С. з. с. о. функціонує з метою забезпечення: всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству; формування в учнів компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» та державними стандартами. Державна політика та освітня діяльність у сфері загальної середньої освіти ґрунтуються на засадах та принципах, визначених Законом України «Про освіту».

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Система заходів щодо охорони дитинства в Україні – включає: визначення основних правових, економічних, організаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері; забезпечення належних умов для гарантування безпеки, охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності; проведення державної політики, спрямованої на реалізацію цільових програм з охорони дитинства, підтримки виробництва дитячого харчування, у тому числі первинного виробництва, надання дітям пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі виховання, навчання, підготовки до трудової діяльності, заохочення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства; встановлення відповідальності юридичних і

фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди; створення умов для забезпечення наявності на ринку в достатній кількості дитячого харчування, що відповідає вимогам законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів, у тому числі шляхом запровадження пільгового кредитування та/або оподаткування операторів ринку харчових продуктів, митного та/або тарифного регулювання.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Система позашкільної освіти – освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти (заклади загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої); гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти; відповідні органи управління позашкільною освітою і науково-методичні установи; інші суб'єкти освітньої діяльності, що надають освітні послуги у системі позашкільної освіти.

Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Сімейна (домашня) форма здобуття освіти – спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на

рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до законодавства.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Сім'я – є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини.

Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III

Склад Команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у закладі дошкільної освіти – постійні учасники: директор або вихователь-методист, вихователь, асистент вихователя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП), вчитель-реабілітолог та батьки дитини з ООП тощо; залучені фахівці: медичний працівник закладу освіти, лікар, асистент дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей тощо.

Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609

Склад Команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти – постійні учасники: директор або заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх

потреб дитини з ООП), вчитель-реабілітолог та батьки або законні представники (далі – батьки) дитини з ООП тощо; залучені фахівці: медичний працівник закладу освіти, лікар, асистент дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей тощо.

Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609

Складники системи освіти – невід’ємними складниками системи освіти є: дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта.

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Соціальна допомога – система заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування в особи якостей, установок щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності шляхом правового і матеріального захисту її існування, підготовки до самообслуговування з формуванням здатності до пересування і спілкування, повсякденних життєвих потреб тощо.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Соціальна послуга фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору – заходи, що проводяться протягом робочого дня надавача соціальної послуги і полягають у здійсненні фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору.

Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору: Наказ Міністерства соціальної політики від 03.05.2022 р. № 145

Соціальна реабілітація – система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, задоволення потреби у забезпеченні допоміжними засобами реабілітації.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Соціальний захист дітей дошкільного віку – держава забезпечує соціальний захист, підтримку дітей дошкільного віку, особливо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими освітніми потребами, а також дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей. Дітям з особливими освітніми потребами гарантовано право на: відвідування державних і комунальних закладів дошкільної освіти з гнучким режимом роботи та їх утримання у цих закладах за рахунок держави; отримання психолого-педагогічної допомоги в інклюзивно-ресурсних центрах, що діють відповідно до положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України. Діти з особливими освітніми потребами забезпечуються засобами пересування, протезування, орієнтації і сприйняття інформації, а також іншими засобами індивідуальної корекції за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти – сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам. Соціально-педагогічний патронаж здійснюють соціальні педагоги.

Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 р. № 509

Спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ або група психолого-педагогічного супроводу у закладі вищої освіти – може створюється у закладі вищої освіти в межах існуючої штатної чисельності. Спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ або група психолого-педагогічного супроводу діє на підставі Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти, статуту закладу вищої освіти та відповідного положення, затвердженого вченою радою закладу вищої освіти. Керівник і штатні працівники спеціального навчально-реабілітаційного підрозділу призначаються та звільняються керівником закладу вищої освіти. До складу групи психолого-педагогічного супроводу залучаються науково-педагогічні працівники закладу вищої освіти, представники адміністрації закладу вищої освіти та інші фахівці за потреби.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635

Спеціальний навчально-реабілітаційний супровід здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти – передбачає, зокрема: навчально-організаційний супровід – допомогу учасникам освітнього процесу в організації освітнього процесу, написання та моніторинг виконання індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами, організацію індивідуальних консультацій тощо; психолого-педагогічний (психолого-андрагогічний) супровід – системну діяльність, яка включає надання психологічної та педагогічної допомоги здобувачам освіти з особливими освітніми потребами під час освітнього процесу; соціальний супровід – заходи щодо створення умов для соціальної та соціально-побутової підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, в тому числі надання інформації та допомоги у влаштуванні в гуртожиток, отриманні технічних засобів реабілітації, організації волонтерської допомоги для підтримки таких здобувачів освіти. З метою створення належних умов для забезпечення навчально-

реабілітаційного супроводу заклади вищої освіти можуть обладнувати ресурсні кімнати; приміщення для надання консультацій психологом, відпочинку, особистої гігієни, медичного обслуговування; зали для занять з лікувальної фізкультури. Супровід здобувача освіти з особливими освітніми потребами можуть здійснювати батьки (інші законні представники) або особи, уповноважені ними, соціальні працівники (робітники), волонтери.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635

Спеціальні закони – закони України «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту».

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах – окремі класи у загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, у спеціально створених умовах. Спеціальні класи можуть створюватися у загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типу і форми власності. Спеціально створеними умовами є безперешкодний доступ до території (навчально-дослідна, фізкультурно-спортивна зона, зона відпочинку) та приміщень загальноосвітнього навчального закладу; відповідна навчально-матеріальна база (спеціальні навчальні програми, підручники, наочно-дидактичні посібники, форми, методи навчання та виховання, засоби корекції індивідуального і колективного користування) та відповідне кадрове забезпечення.

Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. № 1224

Спілкування – включає використання мов, текстів, абетки Брайля, тактильного спілкування, великого шрифту, доступних мультимедійних засобів так само, як і друкованих матеріалів, аудіо засобів, звичайної мови, читців, а також підсилювальних і альтернативних методів, способів і 13 форматів спілкування, зокрема доступної інформаційно-комунікаційної технології.

Про методичні рекомендації «Використання альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти»: Лист Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 р. № 4/2373-22

Спроможність закладу освіти – максимальна кількість учнів, яким заклад освіти в межах навчального року може забезпечити здобуття освіти за денною формою навчання.

Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 05 травня 2018 р.

Стандарт спеціалізованої освіти – документ, що містить вимоги до компетентностей та результатів навчання, яких мають досягти учні закладів спеціалізованої освіти за мистецьким, спортивним, військовим чи науковим спрямуванням з одночасним здобуттям повної загальної середньої освіти відповідно до державних стандартів.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Студентоцентроване навчання – підхід до організації освітнього процесу, що передбачає: заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VI

Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами – спрямовуються на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в закладах дошкільної освіти (крім закладів дошкільної освіти (ясел-садків) компенсуючого типу, будинків дитини, закладів дошкільної освіти (дитячих будинків) інтернатного типу), закладах загальної середньої освіти (крім спеціальних шкіл, санаторних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів), закладах професійної (професійно-технічної) освіти державної та комунальної власності, а саме дітям сліпим та із зниженим зором, глухим та із зниженим слухом, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями опорно-рухового апарату, з порушенням інтелектуального розвитку, із складними порушеннями розвитку (у тому числі з розладами аутичного спектру). Головним розпорядником субвенції є МОН. Розпорядниками субвенції за місцевими бюджетами є структурні підрозділи з питань освіти і науки місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які визначаються рішенням відповідної місцевої ради про такий бюджет згідно із законодавством. За рахунок субвенції здійснюється оплата таких видатків: проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг), що визначені індивідуальною програмою розвитку, особам з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних класах (групах) закладів дошкільної та загальної середньої освіти, а також особам з особливими освітніми потребами, які у закладах професійної (професійно-технічної) освіти одночасно з набуттям кваліфікацій професійної (професійно-технічної) освіти здобувають загальну середню освіту; придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму, для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних класах (групах) закладів дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти. На

придбання таких засобів для осіб з особливими освітніми потребами, які зазначені в абзаці другому цього пункту, використовується не більш як 35 відсотків загального обсягу субвенції. За наявності у закладі декількох осіб з особливими освітніми потребами з однаковими порушеннями у разі потреби можлива закупівля спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку для спільного користування. Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку для осіб з особливими освітніми потребами затверджується наказом МОН.

Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88

Суб'єкт освітньої діяльності – фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність. *С. о. д* має право самостійно приймати рішення з будь-яких питань у межах своєї автономії, визначеної цим Законом, спеціальними законами та/або установчими документами, зокрема з питань, не врегульованих законодавством.

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Супровід здобувачів освіти з особливими освітніми потребами – можуть здійснювати батьки чи інші законні представники або особи уповноважені ними, соціальні працівники (робітники), волонтери (особи, діяльність яких спрямована на здійснення догляду за особами з інвалідністю та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги).

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636

Стала мобільність – організація переміщення людей, що знижує рівень впливу на навколишнє середовище і передбачає розвиток

інтегрованої системи громадського транспорту, мережі пішохідних та велосипедних шляхів.

Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р

Структура позашкільної освіти – заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти, до числа яких належать: заклади загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти.

Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Т

Тактильні елементи доступності – система засобів безпеки, орієнтування, отримання інформації для осіб з порушенням зору.

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018

Тактильні засоби інформації – носії інформації, що передаються особам з порушенням зору і сприймаються шляхом дотику.

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018

Тактильний наземний, підлоговий покажчик – засіб відображення інформації, який являє собою смугу із різних матеріалів визначеного кольору і рисунка рифлення, що дозволяє особам з порушенням зору розпізнавати типи дорожнього або підлогового

покриття шляхом відчуття на дотик стопами ніг, тростиною або використовуючи залишковий зір.

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018

Тактильні позначки – елементи, що мають містити коротку інформацію про окремі локації на об’єкті, виконану шрифтом Брайля.

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018

Територіальна доступність – сукупність умов, що сприяють забезпеченню права дитини на здобуття якісної повної загальної середньої освіти за кошти державного та місцевого бюджетів у найбільш доступному і наближеному до її місця проживання закладі освіти.

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Територія обслуговування – адміністративно-територіальна одиниця (її частина, окремі будинки), визначена і закріплена відповідним органом місцевого самоврядування або уповноваженим ним органом за закладом освіти для забезпечення права кожної дитини, яка проживає на цій території, на здобуття початкової та/або базової середньої освіти у найбільш доступному та наближеному до місця проживання дитини закладі освіти.

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Тимчасово переміщений заклад вищої освіти (наукова установа) – заклад вищої освіти (наукова установа), який у період тимчасової окупації або антитерористичної операції у період її проведення, під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях за рішенням засновника (засновників) змінив своє місцезнаходження шляхом переміщення з тимчасово окупованої території до населеного пункту на підконтрольній українській владі території.

Типи закладів дошкільної освіти – відповідно до потреб громадян України створюються такі заклади дошкільної освіти: заклад дошкільної освіти (*ясла*) для дітей віком від одного до трьох років, де забезпечуються догляд за ними, а також їх розвиток і виховання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти; заклад дошкільної освіти (*ясла-садок*) для дітей віком від одного до шести (семи) років, де забезпечуються догляд за ними, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти; заклад дошкільної освіти (*дитячий садок*) для дітей віком від трьох до шести (семи) років, де забезпечуються їх розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти; заклад дошкільної освіти (*ясла-садок*) *компенсуючого типу для дітей з особливими освітніми потребами* віком від двох до семи (восьми) років. Заклади дошкільної освіти (*ясла-садок*) *компенсуючого типу* поділяються на *спеціальні та санаторні; будинок дитини* – заклад дошкільної освіти системи охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для дітей з фізичними та (або) інтелектуальними порушеннями від народження до трьох (для здорових дітей) та до чотирьох (для хворих дітей) років; заклад дошкільної освіти (*дитячий будинок*) *інтернатного типу* забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку, які перебувають у родинних стосунках та утримуються за рахунок держави; заклад дошкільної освіти (*ясла-садок*) *сімейного типу* для дітей віком від двох місяців до шести (семи) років, які перебувають в родинних стосунках і де забезпечуються їх догляд, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти; заклад дошкільної освіти (*ясла-садок*) *комбінованого типу* для дітей віком від одного до шести (семи, восьми) років, у складі якого можуть бути групи загального розвитку, *компенсуючого*

типу, інклюзивні, сімейні, прогулянкові, в яких забезпечується дошкільна освіта з урахуванням стану здоров'я дітей, їх розумового, психологічного, фізичного розвитку; заклад дошкільної освіти (*центр розвитку дитини*), в якому забезпечуються фізичний, розумовий і психологічний розвиток, корекція психологічного і фізичного розвитку, оздоровлення дітей, які відвідують інші навчальні заклади чи виховуються вдома. У всіх типах закладів дошкільної освіти при реалізації права дітей на дошкільну освіту враховуються *особливі освітні потреби* у навчанні і вихованні кожної дитини, у тому числі *дітей з особливими освітніми потребами* відповідно до принципів інклюзивної освіти.

Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III

Типова освітня програма – документ, що містить комплекс освітніх компонентів, які забезпечують досягнення учнями результатів навчання, визначених державним стандартом (стандартом спеціалізованої освіти) для відповідного рівня повної загальної середньої освіти, що затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (для закладів спеціалізованої освіти – центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади спеціалізованої освіти).

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Типові штатні нормативи закладів загальної середньої освіти – поширюються на усі типи закладів загальної середньої освіти, в тому числі опорні заклади загальної середньої освіти та їх філії, крім шкіл-інтернатів усіх типів, санаторних шкіл, шкіл соціальної реабілітації, вечірніх (змінних) шкіл, спеціальних закладів загальної середньої освіти та закладів спеціалізованої освіти, які створені відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», та визначають максимальну кількість посад (штатних одиниць). Формування штатів шкіл передбачається з урахуванням їх контингенту учнів, кількості класів, режиму

роботи, площ та санітарного стану приміщень, будівель і споруд. У школах, в яких навчання дітей з особливими освітніми потребами організоване у спеціальних класах, для здійснення освітнього процесу та проведення корекційно-розвиткових занять, що визначені робочим навчальним планом, вводяться посади вчителів-дефектологів (вчителя-логопеда, сурдопедагога, тифлопедагога, олігофренопедагога), інших спеціалістів з відповідною підготовкою. У школах, в яких навчання дітей з особливими освітніми потребами організоване в інклюзивних класах, для проведення корекційно-розвиткових занять, що визначені індивідуальною програмою розвитку, можуть вводитись посади вчителів-дефектологів (вчителя-логопеда, сурдопедагога, тифлопедагога, олігофренопедагога) за наявності навантаження не менше ніж 9 навчальних годин на тиждень, виходячи з норми на ставку 18 навчальних годин на тиждень.

Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 р. № 1205

Тифлотехнічні засоби – засоби, що полегшують особам з порушенням зору роботу і засвоєння інформації (магнітофони, диктофони, письмові прилади, клавіатура зі шрифтом Брайля), планшети, смартфони та інші засоби зв'язку.

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018

Тривалість групових або індивідуальних корекційно-розвиткових занять для учнів з особливими освітніми потребами – визначена у Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 (Офіційний вісник України, 2011 р., № 62, ст. 2475). Скорочена тривалість корекційно-розвиткових занять, встановлена для учнів з особливими освітніми потребами, не є підставою для зменшення оплати за їх проведення. Оплата праці фахівців за кожне корекційно-розвиткове заняття здійснюється за ставками погодинної оплати праці, визначеними в

абзаці четвертому цього пункту. Оплата за проведені (надані) додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги) здійснюється щомісяця на підставі актів приймання проведених (наданих) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) .

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872

Тривалість здобуття повної загальної середньої освіти особами з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти – тривалість здобуття повної загальної середньої освіти особами з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах, може бути продовжена на один рік на рівні початкової освіти та/або на один рік на рівні базової середньої освіти відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії. Потреба щодо продовження тривалості навчання визначається командою психолого-педагогічного супроводу не пізніше ніж за півроку до завершення навчання, що зазначається в протоколі засідання, та є підставою звернення до інклюзивно-ресурсного центру для повторної комплексної оцінки розвитку дитини. Тривалість здобуття початкової та базової середньої освіти в спеціальних закладах освіти та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти на рівнях, що визначені постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 221 (221-2019-п) «Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр» (Офіційний вісник України, 2019 р., № 24, ст. 853), становить 10 (11) років.

Про встановлення тривалості здобуття повної загальної середньої освіти особами з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585

Трудова реабілітація – система заходів, розроблених з урахуванням схильностей, фізичних, розумових і психічних можливостей

особи і спрямованих на оволодіння трудовими навичками забезпечення трудової діяльності та адаптацію у виробничих умовах, у тому числі шляхом створення спеціальних чи спеціально пристосованих робочих місць.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

У

Уміння / навички – здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв’язання проблем. Уміння / навички поділяються на когнітивні (що включають логічне, інтуїтивне та творче мислення) і практичні (що включають ручну вправність, застосування практичних способів (методів), матеріалів, знарядь та інструментів, комунікацію).

Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341

Універсальний дизайн – 1) дизайн предметів, обстановок, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей без необхідності адаптації чи спеціального дизайну. У. д. не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю, де це необхідно; 2) дизайн об’єктів фізичного оточення, програм та послуг, максимально придатний для використання всіма групами населення без необхідності додаткової адаптації чи спеціального дизайну. Універсальний дизайн не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю, де це необхідно; 3) дизайн будівель і споруд, максимально придатний для використання усіма категоріями населення без необхідності додаткової адаптації. Універсальний дизайн не виключає застосування допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю.

Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. № 995_g71

Про схвалення Національної стратегії із створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Утворення інклюзивної групи в закладі вищої освіти та припинення її діяльності – здійснюється відповідно до наказу керівника закладу вищої освіти. Гранична чисельність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в одній групі визначається виходячи з індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких здобувачів освіти, спеціальності, пристосованості аудиторій тощо.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635

Утворення інклюзивної групи в закладі професійної (професійно-технічної) освіти та припинення її діяльності – здійснюється відповідно до наказу керівника закладу професійної (професійно-технічної) освіти. Гранична чисельність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в одній групі визначається з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності такого здобувача освіти, спеціальності, пристосованості аудиторій тощо.

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636

Утиск – небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI

Учасники освітнього процесу в закладах освіти – учні; педагогічні працівники; інші працівники закладу освіти; батьки учнів; асистенти дітей (у разі їх допуску відповідно до вимог частини сьомої статті 26 Закону України «Про повну загальну середню освіту»). Залучення будь-яких інших осіб до участі в освітньому процесі (проведення навчальних занять, лекцій, тренінгів, семінарів, майстер-класів, конкурсів, оцінювання результатів навчання тощо) здійснюється за рішенням керівника закладу освіти. Відповідальність за зміст таких заходів несе керівник закладу освіти. Не можуть працювати в закладі освіти або залучатися до участі в освітньому процесі (проведення навчальних занять, лекцій, тренінгів, семінарів, майстер-класів, конкурсів, оцінювання результатів навчання тощо) особи, які вчинили злочин проти статевої свободи чи статевої недоторканості дитини або у присутності дитини чи з використанням дитини.

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Учасники освітнього процесу у сфері дошкільної освіти – діти дошкільного віку, вихованці, учні; педагогічні працівники: директори, заступники директора з навчально-виховної (виховної) роботи, вихователі-методисти, вихователі, старші вихователі, асистенти вихователів, вчителі (усіх спеціальностей), вчителі-дефектологи, вчителі-логопеди, практичні психологи, соціальні педагоги, інструктори з праці, інструктори з фізкультури, інструктори слухового кабінету, музичні керівники, керівники гуртків, студій, секцій, інших форм гурткової роботи та інші спеціалісти; помічники вихователів та няні; медичні працівники; батьки або особи, які їх замінюють; батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу; асистенти дітей з особливими освітніми потребами; фізичні особи, які мають право здійснювати освітню діяльність у сфері дошкільної освіти.

Учні – 1) особи, зараховані до закладу загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, які здобувають у будь-якій формі початкову, базову середню чи профільну середню освіту. Права та обов'язки учнів визначаються Законом України «Про освіту», Законом України «Про повну загальну середню освіту» та іншими законодавчими актами. Учні можуть мати також інші права та нести обов'язки, передбачені законодавством та установчими документами закладу освіти. Засновникам та працівникам закладів освіти, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам забороняється залучати учнів до участі в заходах, організованих не передбаченими законами воєнізованими формуваннями, а також політичними партіями, релігійними організаціями (об'єднаннями), крім випадків, визначених статтею 31 Закону України «Про освіту». Залучати учнів, які не досягли повноліття, до участі у заходах, організованих громадськими об'єднаннями, дозволяється виключно за згодою їхніх батьків. Будь-яке примушування учнів до вступу до будь-яких громадських об'єднань, воєнізованих формувань, політичних партій (об'єднань), релігійних організацій забороняється. Учням можуть надаватися матеріальна допомога, академічні стипендії, соціальні стипендії за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, коштів юридичних та/або фізичних осіб, інших джерел, не заборонених законодавством. Учні мають право на отримання додаткових індивідуальних та/або групових консультацій та/або занять з навчальних предметів, з яких проводиться державна підсумкова атестація на відповідному рівні повної загальної середньої освіти, та з яких рівень досягнутих результатів навчання менше середнього рівня результатів навчання учнів відповідного року навчання у відповідному закладі освіти. Учні мають право на отримання додаткових індивідуальних та/або групових консультацій та/або занять з навчальних предметів, з яких проводиться державна

підсумкова атестація на відповідному рівні повної загальної середньої освіти, та з яких рівень досягнутих результатів навчання менше середнього рівня результатів навчання учнів відповідного року навчання у відповідному закладі освіти. Засновники закладів освіти визначають порядок підвезення учнів до місця навчання та у зворотному напрямку (до місця проживання) та забезпечують його за кошти відповідних бюджетів. Особи з особливими освітніми потребами забезпечуються допоміжними засобами для навчання в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Особи з особливими освітніми потребами здобувають повну загальну середню освіту в порядку, встановленому законодавством України. Учні проживають та утримуються у пансіонах закладів освіти (забезпечуються одягом (формою), харчуванням та іншими послугами) у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Харчування учнів у закладах освіти здійснюється відповідно до Закону України «Про освіту» та інших актів законодавства. Відповідальність за організацію харчування учнів у закладах освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності, додержання вимог санітарного законодавства, законодавства про безпечність та якість харчових продуктів покладається на засновників та керівників відповідних закладів освіти. Норми та порядок організації харчування учнів у закладах освіти встановлюються Кабінетом Міністрів України; 2) учні – особи, які відвідують класи та інші творчі об'єднання закладу позашкільної освіти, навчально-виховна робота в яких організована у формі класно-урочної або іншої системи.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Ф

Фізкультурно-спортивна реабілітація – система заходів, розроблених із застосуванням фізичних вправ для відновлення здоров'я особи та спрямованих на відновлення і компенсацію за

допомогою занять фізичною культурою і спортом функціональних можливостей її організму для покращення фізичного і психологічного стану.

Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV

Філії закладу позашкільної освіти – структурно відокремлені підрозділи закладу позашкільної освіти, що знаходяться поза межами розташування основного закладу позашкільної освіти і виконують таку ж освітню діяльність, як основний заклад позашкільної освіти в цілому або за окремими її напрямками.

Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III

Філія інклюзивно-ресурсного центру – територіально відокремлений структурний підрозділ інклюзивно-ресурсного центру, що не має статусу юридичної особи і діє на підставі положення, затвердженого засновником інклюзивно-ресурсного центру.

Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545

Фінансування діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти – здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів, державної субвенції та інших джерел, не заборонених законодавством, у тому числі з урахуванням потреб дитини, визначених в індивідуальній програмі розвитку.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530

Формальна освіта – освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти – забезпечуються шляхом: 1) гармонійної взаємодії національних систем освіти, науки, мистецтва, бізнесу та держави з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави; 2) збереження і розвитку системи вищої освіти та підвищення якості вищої освіти; 3) розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя; 4) створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення додатковою підтримкою в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами, зокрема психолого-педагогічним супроводом, створення для них вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти; 5) розвитку автономії закладів вищої освіти та академічної свободи учасників освітнього процесу. Автономія закладу вищої освіти зумовлює необхідність таких самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно; 6) визначення збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців; 7) забезпечення розвитку наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності закладів вищої освіти та їх інтеграції з виробництвом; 8) надання особам, які навчаються у закладах вищої освіти, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством; 9) належної державної підтримки підготовки фахівців із числа осіб з особливими освітніми потребами на основі забезпечення їх додатковою підтримкою, зокрема психолого-педагогічним супроводом, та створення для них вільного доступу до освітнього процесу, зокрема забезпечення вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти; 10) створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, забезпечення гарантії рівних

можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб; 11) запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам закладів вищої освіти.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII

Формування класів (груп) у закладах загальної середньої освіти – з метою належної організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти формуються класи та/або групи, у тому числі спеціальні, інклюзивні, з дистанційною, вечірньою формою здобуття освіти, з навчанням мовою корінного народу чи національної меншини України поряд із державною мовою. У разі звернення батьків дитини з особливими освітніми потребами інклюзивний клас утворюється в обов'язковому порядку. Спеціальний клас утворюється керівником закладу освіти за погодженням із засновником цього закладу освіти або уповноваженим ним органом. Порядок утворення та умови функціонування спеціальних класів затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Наповнюваність класів (груп) у спеціальних закладах загальної середньої освіти визначається положеннями про такі заклади освіти. Наповнюваність спеціальних класів (груп) у закладах загальної середньої освіти має відповідати нормам наповнюваності класів (груп) у спеціальних закладах загальної середньої освіти.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Функції асистента вчителя – асистент вчителя здійснює функції:
1) **організаційну**: допомагає в організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням; надає допомогу учням з особливими освітніми потребами в організації робочого місця; проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її

індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб; допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня; співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та приймають участь у розробленні індивідуальної програми розвитку. Забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці. Веде встановлену педагогічну документацію; 2) **навчально-розвиткову**: співпрацюючи з вчителем класу, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів. Сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, поліпшенню їхнього психоемоційного стану. Стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі у науковій, технічній, художній творчості. Створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому; 3) **діагностичну**: разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку, вивчає особливості діяльності і розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оцінює навчальні досягнення учня; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня; 4) **прогностичну**: на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини приймає участь у розробленні індивідуальної програми розвитку; 5) **консультативну**: постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу; інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня.

Щодо посадових обов'язків асистента вчителя : Лист міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 25.09.2012 р. № 1/9-675

Функції команди психолого-педагогічного супроводу – до функцій команди психолого-педагогічного супроводу належить: співпраця із структурними підрозділами закладу професійної (професійно-

технічної) освіти щодо організації інклюзивного навчання; забезпечення психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами; розроблення індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами, моніторинг його виконання та корегування за потреби; підготовка педагогічних працівників закладу професійної (професійно-технічної) освіти та соціальних працівників, волонтерів до роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами шляхом проведення лекцій, семінарів, тренінгів, засідань за круглим столом тощо; консультивання та надання методичної допомоги педагогічним працівникам закладу професійної (професійно-технічної) освіти; забезпечення інформаційно-просвітницької діяльності щодо формування позитивного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами; проведення профорієнтаційної роботи серед випускників закладів загальної середньої освіти з особливими освітніми потребами; співпраця із закладами соціального захисту населення, громадськими об'єднаннями тощо з метою здійснення волонтерської допомоги, спрямованої на підтримку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636

Функції психологічної служби у системі освіти –

1) *діагностично-прогностична* – психолого-педагогічне вивчення чинників становлення особистості, її індивідуального розвитку; 2) *організаційно-методична* - визначення стратегії, мети, завдань, планування діяльності психологічної служби та координація взаємодії учасників освітнього процесу; 3) *корекційно-розвиткова* – система впливів, спрямованих на подолання визначених проблем, труднощів, шкідливих звичок, негативних емоційних станів тощо у здобувачів освіти; здійснення психолого-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у психофізичному та інтелектуальному

розвитку і поведінці, подолання різних форм девіантної поведінки; сприяння розвитку освітніх, інтелектуальних, загальних, спеціальних та соціальних здібностей, формування мотивації до освітньої діяльності у здобувачів освіти; надання психолого-педагогічної допомоги здобувачам освіти з метою адаптації до умов навчання і життєдіяльності; 4) *консультативна* – допомога у вирішенні проблем щодо розвитку, виховання, навчання та формування психологічної і соціальної компетентності учасників освітнього процесу; 5) *просвітницько-профілактична* – поширення психологічних знань, виявлення фактів порушення прав дитини, вжиття заходів щодо подолання негативних чинників, які впливають на життєзабезпечення дитини, її моральний та соціальний розвиток, профілактика та попередження негативних впливів; 6) *соціально-захисна* – здійснення соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу, які опинилися у складних життєвих обставинах, перебувають у кризових ситуаціях (постраждали від соціальних, техногенних, природних катастроф, перенесли тяжкі хвороби, стреси, переселення, зазнали насильства тощо); захист конституційних прав і статусу, законних інтересів здобувачів освіти.

Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 р. № 509

Функціональна група приміщень – сукупність пов'язаних простороно та функціонально приміщень і комунікаційних просторів.

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018

Ц

Цикл освітнього процесу – складова рівня повної загальної середньої освіти, що враховує спільні вікові особливості розвитку учнів в організації їх навчальної діяльності (освітнього процесу) та під час формування змісту освіти.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Центр підтримки інклюзивної освіти – відповідно до покладених на нього завдань: 1) здійснює підвищення професійної компетентності педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами шляхом організації та проведення, зокрема, тренінгів, семінарів, вебінарів; 2) надає консультативно-методичну допомогу з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами керівникам та педагогічним працівникам закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, установ (закладів) соціального захисту населення, закладів охорони здоров'я, батькам (іншим законним представникам) дитини, посадовим особам обласних (Київської та Севастопольської міських) держадміністрацій, представникам органів місцевого самоврядування та громадським об'єднанням; 3) проводить аналіз даних щодо фахівців, які надають психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові послуги дітям з особливими освітніми потребами у відповідній області, м. Києві та Севастополі (їх професійний рівень, місце роботи); 4) здійснює узагальнення інформації про заклади освіти відповідної області, м. Києва та Севастополя, які надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги дітям з особливими освітніми потребами; 5) проводить аналіз даних щодо охоплення навчанням дітей з особливими освітніми потребами у відповідній області, м. Києві та Севастополі, вивчає та узагальнює досвід роботи закладів освіти; 6) надає в межах компетенції пропозиції щодо удосконалення законодавства з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами відповідному структурному підрозділу з питань діяльності інклюзивно-ресурсних центрів органів управління освітою обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій та Міністерства освіти і науки України; 7) співпрацює з Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук та іншими структурними підрозділами закладу післядипломної педагогічної освіти щодо застосування сучасних методик проведення комплексної оцінки, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг,

адаптації освітніх програм до потреб дітей з особливими освітніми потребами, розробки індивідуальної програми розвитку та з інших питань в межах своєї компетенції; 8) проводить інформаційно-просвітницьку роботу з підвищення рівня обізнаності громадськості про дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, у взаємодії з громадськими об'єднаннями, батьками (іншими законними представниками) дітей, закладами освіти шляхом організації та проведення лекцій, тренінгів, семінарів, вебінарів, поширення інформаційних матеріалів у засобах масової інформації тощо.

Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018р. № 617

Ш

Школа соціальної реабілітації – державний навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання, що належить до сфери управління МОНмолодьспорту.

Про організацію діяльності загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2012 р. № 734

Шляхи розвитку інклюзивної освіти в Україні – удосконалення нормативно-правової бази, створення умов для безперешкодного доступу до навчальних закладів, починаючи з дошкільних, збереження єдиного освітнього простору, приведення системи освітньої роботи у відповідність до потреб дитини, сім'ї, відповідна підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912

Шляхи впровадження Концепції розвитку інклюзивного навчання – реалізація Концепції передбачає комплексне розв'язання питань, пов'язаних з нормативно-правовим, навчально-методичним,

кадровим забезпеченням інклюзивної освіти. 1. Нормативно-правове забезпечення: розроблення Типового положення про порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах; внесення змін до Положення про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації. 2. Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання: розроблення особистісно орієнтованих навчальних планів, програм; розроблення методичних рекомендацій, методичних посібників щодо психолого-педагогічних особливостей організації навчання, комплексної реабілітації, створення передумов для соціалізації дітей з особливими освітніми потребами дошкільного та шкільного віку в умовах інклюзії; розроблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням; забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним та інтегрованим навчанням спеціальними підручниками та наочно-дидактичними матеріалами з урахуванням контингентів учнів з особливими освітніми потребами; реалізація корекційно-розвиткової складової особистісно орієнтованого навчального плану в умовах інклюзивного навчання, спрямованої на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів, шляхом здійснення індивідуального та диференційованого підходу. 3. Інституційні зміни: запровадження відповідними навчальними закладами для дітей дошкільного та шкільного віку, психолого-медико-педагогічними консультаціями, іншими структурами у системі освіти соціально-педагогічного патронату, системної ранньої допомоги та реабілітації дітей з порушеннями розвитку, починаючи від народження; запровадження у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах інклюзивного навчання з урахуванням побажань батьків (осіб, які їх замінюють); створення у складі органів управління освітою окремих структурних підрозділів з

питань освіти дітей з особливими освітніми потребами; створення кафедр корекційної освіти (лабораторій) в інститутах післядипломної педагогічної освіти та введення посади методиста з питань інклюзивного навчання; використання інформаційно-методичного ресурсу, кадрового потенціалу спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, психолого-медико-педагогічних консультацій для фахового системного супроводу дітей, які навчаються за інклюзивною формою; доповнення Класифікатора професій новою кваліфікацією – асистент учителя. 4. Модернізація вищої педагогічної освіти і системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів: спеціальна підготовка і перепідготовки педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; спеціальна підготовки консультантів обласних та районних (міських) психолого-медико-педагогічних консультацій з питань навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; запровадження системної організаційно-методичної, консультативно-роз'яснювальної роботи серед керівників навчальних закладів, громадськості, батьків щодо забезпечення права дітей з особливими потребами на освіту.

Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912

Шрифт Брайля – рельєфний (рельєфно-крапковий) спеціальний шрифт для читання і написання особами з порушеннями зору.

Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018

Я

Якість освіти – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Якість освітньої діяльності – 1) рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами

якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг; 2) якість освітньої діяльності – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної повної загальної середньої освіти на кожному рівні та відповідає вимогам, встановленим законодавством.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

Якість повної загальної середньої освіти – відповідність результатів навчання, здобутих учнем на відповідних рівнях повної загальної середньої освіти, державним стандартам.

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. № 995_021 (редакція від 20.11.2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти з особливими освітніми потребами та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами від 10.06.1994 р. №995_001-94. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 07.09.2016 р. № 994_062. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) від 13.12.2006 р. № 995_g71 (зі змінами і доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
5. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
6. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
7. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-ХІІ (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>
8. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр>
9. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text>
10. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-ІІІ (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>

11. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

12. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>

13. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю : Закон України від 16.11.2000 р. № 2109-III (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text>

14. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

15. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

16. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#n2>

17. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

18. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI (зі змінами і доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

19. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

20. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>

21. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

22. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#n2>

23. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

24. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

25. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 р. № 2745-VIII (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

26. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03.12.2020 р. № 1053-IX (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#n2>

27. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції) : Закон України від 18.02.2021 р. № 1256-IX (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#n20>

28. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 01.01.2023 р. № 2834-IX. (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#n20>

29. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>

30. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text>

31. Про схвалення Концепції створення та розвитку системи раннього втручання : Розпорядження Кабінету Міністрів України

від 26.05.2021 р. № 517-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/517-2021-%D1%80#Text>

32. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2002 р. № 1298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-п#Text>

33. Про затвердження Положення про заклад дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 р. № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2003-п#n15>

34. Про встановлення тривалості здобуття повної загальної середньої освіти особами з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2003-п#Text>

35. Питання медико-соціальної експертизи : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 р. № 1317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-п#n12>

36. Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 р. № 1317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-п#n12>

37. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п#n12>

38. Про організацію діяльності загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2012 р. № 734. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/734-2012-п#Text>

39. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2013 р. № 607. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-п#Text>

40. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова

Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-п#n8>

41. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п#n11>

42. Про внесення змін до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 р. № 863. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/863-2017-п#n24>

43. Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 617. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-п#Text>

44. Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2019 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 р. № 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-2019-п#n74>

45. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 р. № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п#Text>

46. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-п#n8>

47. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-п#Text>

48. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 779. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019-п#Text>

49. Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 р. № 1289. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1289-2020-п#n10>

50. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п#Text>

51. Питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 р. № 1268-2021-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-2021-п#n262>

52. Про затвердження Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах : Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.08.2004 р. № 651. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1036-04#Text>

53. Концепція розвитку інклюзивної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0912290-10#Text>

54. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>

55. Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 р. № 1205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z1308-10#Text>

56. Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. № 1224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-10#Text>

57. Про затвердження Порядку зарахування, відрядження та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти : Наказ Міністерства

освіти і науки України від 05.05.2018 р. № 564/32016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-18#Text>

58. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 р. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>

59. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>

60. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників для роботи в умовах інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.10.2019 р. № 1310. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1310729-19#Text>

61. Типова програма підвищення кваліфікації керівників закладів дошкільної освіти щодо надання підтримки в освітньому процесі дітям з особливими освітніми потребами : Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.04.2021 р. № 457. URL: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/6089400a77c78790877211.pdf>

62. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору : Наказ Міністерства соціальної політики України від 03.05.2022 р. № 145 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0711-22#Text>

63. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії : Лист Міністерства юстиції України від 26.12.2008 р. № 758-0-2-08-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08#Text>

64. Щодо порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними актами : Лист Міністерства юстиції України від 30.01.2009 р. № Н-35267-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3526323-09#Text>

65. Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання : Лист Міністерства освіти і науки,

молоді та спорту України від 26.07.2012 р. № 1/9-529. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0529736-12#Text>

66. Щодо одержання документа про освіту учнями з особливими потребами в загальноосвітніх навчальних закладах : Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 02.04.2012 р. № 1/9-245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-245736-12#Text>

67. Щодо посадових обов'язків асистента вчителя : Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 25.09.2012 р. № 1/9-675. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-675736-12#Text>

68. Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням : Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 28.09.2012 р. № 1/9-694. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-694736-12#Text>

69. Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами : Лист Міністерства освіти і науки України від 08.08.2013 р. № 1/9-539. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-539729-13#Text>

70. Про забезпечення безперешкодного доступу до навчальних закладів : Лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2014 р. № 1/9-414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-414729-14#n8>

71. Про сучасні підходи до навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами : Лист Міністерства освіти і науки України від 10.01.2017 р. № 1/9-2. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/53862/

72. Про організацію корекційно-розвиткової роботи з дітьми із порушеннями слуху, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах : Лист Міністерства освіти і науки України від 19.09.2017 р. № 1/11-9320. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-korekciynno-rozvitkovoyi-roboti-z-ditmi-iz-porushennyami-sluhu-yaki-navchayutsya-u-zagalnoosvitnih-navchalnih-zakladah>

73. Щодо створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти : Лист Міністерства освіти і науки України від 25.06.2020 р. № 1/9-348.

74. Про методичні рекомендації для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти щодо встановлення категорій (типів) особливих освітніх потреб (труднощів) та визначення рівня підтримки в освітньому процесі : Лист Міністерства освіти і науки України від 29.12.2021 р. № 1/23101-21. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2021/12/31/Lyst.MON-1-23101-21.29.12.2021.pdf>

75. Про визначення рівня підтримки у дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають дошкільну освіту в інклюзивних групах : Лист Міністерства освіти і науки України від 30.12.2021 р. № 1/23180-21. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2021/12/31/Lyst.MON-1-23180-21.30.12.2021.pdf>

76. Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану : Лист Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 р. № 1/3710-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>

77. Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами : Лист Міністерства освіти і науки України від 15.06.2022 р. № 1/6435-22. URL: https://znayshov.com/News/Details/shchodo_zabezpechennia_osvity_osib_z_osoblyvymy_osvitnimy_potrebamy

78. Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році : Лист Міністерства освіти і науки України від 06.09.2022 р. № 1/10258-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci>

79. Про методичні рекомендації «Використання альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти» : Лист Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 р. № 4/2373-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2022/09/14/List-4.2373-22-09.09.2022-Pro.metod.rekom.14.09.2022.pdf>

80. Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році : Лист Міні-

стерства освіти і науки України. URL: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/631b2d1e2e6de127999170.pdf>

81. Васильєва Г.І., Любарець В.В. Термінологічний словник – інклюзія. Київ : Міленіум, 2018. 42 с.

82. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

83. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018. Видання офіційне / розробн. д-р архітектури В. Куцевич та ін. Київ : Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2018. 64 с. URL: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/03/DBN-V2240-2018.pdf>

84. Про нормативно-правові акти: Проект Закону України від 18.11.2009 р. № 1343-1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF11B01G?an=3>

85. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин / редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 1. 2004. 655 с.

86. Юридична енциклопедія / ред. Ю.С. Шемшученко та ін. ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998–2004. Т. 1 : А–Г. 1998. 669 с.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

- Автоматизована система інклюзивно-ресурсних центрів 4
- Адаптація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) 4
- Акт законодавчий (закон) 4–5
- Акт нормативно-правовий 5
- Акти підзаконні нормативно-правові 5–6
- Альтернативна та додаткова комунікація (АДК) 6
- Альтернативна комунікація 6–7
- Аналогію закону 7
- Асистент вчителя 7–8

Б

- Багатодітна сім'я 8–9
- База персональних даних 9
- Базовий компонент дошкільної освіти 9
- Безбар'єрність 9
- Безоплатна освіта 9
- Безпечне освітнє середовище 9–10
- Безпритульні діти 10
- Безоплатна освіта 10
- Білінгвальне (двомовне) навчання дітей глухих та із зниженим слухом 10
- Булінг (цькування) 10–11

В

- Вивчення наявних компетенцій здобувачів освіти 11–12
- Вихованці 12
- Виховна робота з дітьми з особливими освітніми потребами 12–13
- Вільні місця 13
- Впровадження інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами раннього та дошкільного віку 13
- Втрата здоров'я 13
- Вища освіта 14

Г

- Гендерна рівність 14
- Громадянська освіта 14
- Громадянсько-патріотичне виховання 14

Д

- Державна політика у сфері вищої освіти 15
- Державна політика у сфері дошкільної освіти 15–16
- Державна політика у сфері освіти 16–17

Державна політика у сфері позашкільної освіти 17
Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами 17–18
Державного стандарту соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору 18
Дискримінація 18–19
Дискримінація за ознакою інвалідності 19
Дистанційна форма здобуття освіти 19
Дитина 19
Дитина-біженець 19–20
Дитина з інвалідністю 20
Дитина, розлучена із сім'єю 20
Дитина-сирота 20
Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах 21
Дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів 21
Дитина, яка потребує додаткового захисту 21
Дитячий будинок сімейного типу 22
Діти з особливими освітніми потребами 22
Діти, позбавлені батьківського піклування 22–23
Діти, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, можуть здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють 23
Діти, які мають право на першочергове зарахування 23
Діти, які потребують тимчасового захисту 23
Діяльність держави щодо осіб з інвалідністю 23–24
Догляд за особою з інвалідністю (дитиною з інвалідністю) 24
Додаткова комунікація 24
Додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги) 24–25
Допоміжні засоби для навчання 25–27
Доступність 27
Доступність для осіб з інвалідністю 27
Доступність повної загальної середньої освіти 27
Дошкільна освіта 28
Дуальна форма здобуття освіти 28
Духовно-моральне виховання 28

Е

Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) 28–29
Електронний підручник (посібник) 29

Є

Європейська соціальна хартія (переглянута) 29

Ж

Життєва компетентність 29

З

- Забезпечення ефективності навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням 30
- Забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії учня 30–32
- Забезпечення найкращих інтересів дитини 32
- Забезпечення територіальної доступності повної загальної середньої освіти 32–34
- Забезпечення найкращих інтересів дитини 34
- Забезпечення рівного доступу до здобуття повної загальної середньої освіти 34–36
- Заборона дискримінації у сфері загальної середньої освіти 36–37
- Завдання інклюзивно-ресурсного центру 37–38
- Завдання інклюзивно-ресурсного центру у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану 38–39
- Завдання психологічної служби у системі освіти 39
- Завдання спеціального навчально-реабілітаційного підрозділу або групи психолого-педагогічного супроводу 39–40
- Завдання центру підтримки інклюзивної освіти 40
- Завданням законодавства про охорону дитинства 40–41
- Загальна Декларація прав людини 41–43
- Загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації 43
- Заклад вищої освіти 43
- Заклад дошкільної освіти 43–45
- Заклад дошкільної освіти (центр розвитку дитини) 45
- Заклад загальної середньої освіти 45
- Заклад освіти 45
- Заклад освіти, що забезпечує здобуття повної загальної середньої освіти 45
- Заклад позашкільної освіти 46
- Законні представники дитини, розлученої із сім'єю 46
- Законні представники особи віком до вісімнадцяти років 46
- Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до закладу дошкільної освіти, переведення та відрахування, формування груп 46–47
- Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до класів з інклюзивним навчанням 47–48
- Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до спеціальних класів 48
- Зарахування осіб з особливими освітніми потребами до закладу позашкільної освіти 48–49
- Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності 49–50
- Засновник закладу загальної середньої освіти 50
- Засновник закладу освіти 50

Засновник (засновники) закладу дошкільної освіти за умови утворення інклюзивної групи 50–51
Засоби безперешкодного доступу до об'єктів 51
Заклади для дітей з інвалідністю та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку 52
Законодавство України про загальну середню освіту 52–53
Заочна форма здобуття освіти 53
Зарахування дітей до державного (комунального) закладу дошкільної освіти 53–55
Засновники інклюзивно-ресурсних центрів 55
Засновник закладу освіти 55
Захист прав дітей з інвалідністю та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку 55–56
Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів 56–57
Захист дітей, які постраждали від сексуального насильства або стали його свідками (очевидцями) 57
Згода суб'єкта персональних даних 57
Здобувачі вищої освіти 58
Здобувачі освіти 58
Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти 58
Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами у закладах професійної (професійно-технічної) освіти 58
Здобуття дошкільної освіти 58–59
Здобуття освіти на робочому місці 59
Здобуття позашкільної освіти 59–60
Здоров'я учнів 60
Знання 60

I

Інвалідність 61
Індивідуальна навчальна програма 61
Індивідуальна освітня траєкторія 61
Індивідуальна програма реабілітації 62
Індивідуальна програма розвитку 62
Індивідуальна програма розвитку для особи з особливими освітніми потребами в закладі позашкільної освіти 62–63
Індивідуальний навчальний план 63
Індивідуальний навчальний план здобувача освіти з особливими освітніми потребами закладу вищої освіти 63
Індивідуальний освітній план 63
Інклюзивна група у закладі вищої освіти 64
Інклюзивна група у закладі професійної (професійно-технічної) освіти 64
Інклюзивне навчання 64

Інклюзивне навчання в загальноосвітніх навчальних закладах 64
Інклюзивне освітнє середовище 64
Інклюзивно-ресурсний центр 65
Інформальна освіта (самоосвіта) 65–66

К

Керівник (директор) інклюзивно-ресурсного центру 66–67
Колізія норм права 67–68
Команда психолого-педагогічного супроводу 68
Команда психолого-педагогічного супроводу в закладі професійної (професійно-технічної) освіти 68–69
Компетентність 69
Комплексна психолого-педагогічної оцінка розвитку особи 69
Комплектування спеціальних класів для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах 69
Комунікація 70
Конвенція про права дитини 70–71
Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) 72–73
Контакт з дитиною 73–74
Концепція розвитку інклюзивної освіти (2010) 74
Корекційно-розвиткова робота 74–75
Корекційно-розвиткова робота з дітьми із порушеннями слуху, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах 75–76
Корекційно-розвиткові послуги (допомога) 76

М

Маломобільні групи населення 76
Медико-соціальна експертиза 76
Медіатека 76–77
Мережева форма здобуття освіти 77
Мета Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року 77–78
Мета Концепції розвитку інклюзивного навчання 78
Мета розроблення Концепції розвитку інклюзивного навчання 78
Мета створення спеціальних класів для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах 78–79
Мобільний інклюзивно-ресурсний центр 79
Модельна навчальна програма 79
Модифікація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) 79

Н

Навчальна література 79–80
Неповна сім'я 80
Непряма дискримінація 80

Навчально-виховний процес у спеціальних класах для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах 80–81

Національно-патріотичне виховання 81

Неформальна освіта 81

О

Об'єкти фізичного оточення 81

Обробка персональних даних 82

Організація індивідуальної та групової роботи в позашкільному навчальному закладі 82

Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах 82–83

Організація навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти 83

Організація освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти 83–84

Організація освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у закладах професійної (професійно-технічної) освіти 84–85

Освітні послуги дітям з особливими освітніми потребами загальноосвітніми навчальними закладами у класах з інклюзивним навчанням 85

Освітні труднощі 85

Освітній процес 86

Освітній процес у закладах освіти 86–87

Освітній процес у сфері фахової передвищої освіти 87

Освітня діяльність 87

Освітня послуга 87

Освітня програма 88

Освітня програма (дошкільна освіта) 88

Основні завдання Концепції розвитку інклюзивного навчання 88–89

Особи з інвалідністю 89

Особа з особливими освітніми потребами 89

Особливі освітні потреби (ООП) 89–90

Освіта осіб з ООП 90

Освітні послуги здобувачам освіти закладами вищої освіти 90–91

Освітні труднощі 91–92

Освітній процес у сфері вищої освіти 92

Освітній процес, побудований на принципах альтернативної/додавної комунікації 92–93

Освітня діяльність закладу позашкільної освіти 93

Основний принцип інклюзивної школи 93

Основні елементи забезпечення архітектурної доступності та умов для організації інклюзивного навчання в закладі освіти 93–94

Основні напрями державної політики щодо запобігання та протидії дискримінації 94

Основні напрями позашкільної освіти 94–96
Основні форми здобуття освіти 96
Основні функції учасників Команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти 96–99
Особа з інвалідністю 99
Особа з особливими освітніми потребами 99
Особа, яка здійснює фізичний супровід осіб з інвалідністю з порушенням зору 99–100
Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу здобувача освіти з особливими освітніми потребами 100
Отримувач соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору 100
Очікувані результати реалізації Концепції розвитку інклюзивного навчання 100–101
Очна (денна, вечірня) форма здобуття освіти 101
Охорона дитинства 101
Оцінка потреби учня в наданні підтримки 101

II

Пандус 101
Педагогічна діяльність 102
Педагогічний патронаж 102
Педагогічний працівник закладу дошкільної освіти 102
Перелік фахівців, які можуть проводити (надавати) додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги) 103–104
Педагогічні працівники інклюзивно-ресурсних центрів 102–103
Персональні дані 104
Підбурювання до дискримінації 104
Підготовка до дорослого життя шкільної молоді з особливими освітніми потребами 104–105
Підручник 105
Підтримка в освітньому процесі 105
Повна загальна середня освіта 105–106
Позашкільна освіта 106
Індивідуальна та групова робота в позашкільних навчальних закладах 106
Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти 107
Порядок забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти 107
Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти 107
Порядок організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти 107–108

Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах 108

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти 108

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти 108–109

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти 109

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти 109

Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами 109–110

Пособництво у дискримінації 110

Права дитини у сфері дошкільної освіти 110

Права, обов'язки та відповідальність батьків за виховання та розвиток дитини 110–111

Права, обов'язки та соціальний захист вихованців, учнів і слухачів закладу позашкільної освіти 111

Право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації 111–112

Право на захист від усіх форм насильства 112

Право на достатній життєвий рівень 113

Право на освіту 113–115

Право осіб з інвалідністю на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства 115–116

Приймозна сім'я 116

Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти 116

Примірний перелік додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) для осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти 117

Принципи діяльності інклюзивно-ресурсного центру 117

Принципи розвитку інклюзивної освіти 117–118

Принцип недискримінації у законодавстві України 118

Прогалини в законі 122

Прогалини в праві 122–123

Професійна реабілітація 123

Пряма дискримінація 123

Психологічна адаптація 123

Психологічна підтримка 123–124

Психологічна реабілітація 124

Психологічна служба у системі освіти 124

Психолого-педагогічна реабілітація 124–125

Психолого-педагогічний супровід 125

Психолого-педагогічний супровід здобувачів освіти з особливими освітніми потребами під час освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти 125

Психолого-педагогічний супровід учнів спеціальних класів для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах 126

Психолого-педагогічні послуги 126

Психолого-педагогічний супровід 126

Р

Реабілітаційний заклад 127

Реабілітаційні заходи 127

Реабілітація осіб з інвалідністю 127

Результати навчання 127–128

Ресурсна кімната 128

Рівень освіти 128

Рівні підтримки 128

Рівень підтримки в освітньому процесі в інклюзивних класах закладів освіти 128–129

Розумне пристосування 129

С

Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами 129–130

Система загальної середньої освіти 130–131

Система заходів щодо охорони дитинства в Україні 131–132

Система позашкільної освіти 132

Сімейна (домашня) форма здобуття освіти 132–133

Сім'я 133

Склад Команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у закладі дошкільної освіти 133

Склад Команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти 133–134

Складники системи освіти 134

Соціальна допомога 134

Соціальна послуга фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору 134

Соціальна реабілітація 135

Соціальний захист дітей дошкільного віку 135

Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти 135

Спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ або група психолого-педагогічного супроводу у закладі вищої освіти 136

Спеціальний навчально-реабілітаційний супровід здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти 136–137

Спеціальні закони 137

Спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах 137
Спілкування 138
Спроможність закладу освіти 138
Стандарт спеціалізованої освіти 138
Студентоцентроване навчання 138
Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами 139–140
Суб'єкт освітньої діяльності 140
Супровід здобувачів освіти з особливими освітніми потребами 140
Стала мобільність 140–141
Структура позашкільної освіти 141

Т

Тактильні елементи доступності 141
Тактильні засоби інформації 141
Тактильний наземний, підлоговий покажчик 141–142
Тактильні позначки 142
Територіальна доступність 142
Територія обслуговування 142
Тимчасово переміщений заклад вищої освіти (наукова установа) 142–143
Типи закладів дошкільної освіти 143–144
Типова освітня програма 144
Типові штатні нормативи закладів загальної середньої освіти 144–145
Тифлотехнічні засоби 145
Тривалість групових або індивідуальних корекційно-розвиткових занять для учнів з особливими освітніми потребами 145–146
Тривалість здобуття повної загальної середньої освіти особами з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти 146
Трудова реабілітація 146–147

У

Уміння / навички 147
Універсальний дизайн 147–148
Універсальний дизайн у сфері освіти 148
Утворення інклюзивної групи в закладі вищої освіти та припинення її діяльності 148
Утворення інклюзивної групи в закладі професійної (професійно-технічної) освіти та припинення її діяльності 148
Утиск 148–149
Учасники освітнього процесу в закладах освіти 149
Учасники освітнього процесу у сфері дошкільної освіти 149–150
Учні 150–151

Ф

- Фізкультурно-спортивна реабілітація 151–152
- Філії закладу позашкільної освіти 152
- Філія інклюзивно-ресурсного 152
- Фінансування діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти 152
- Формальна освіта 152–153
- Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти 153–154
- Формування класів (груп) у закладах загальної середньої освіти 154
- Функції асистента вчителя 154–155
- Функції команди психолого-педагогічного супроводу 155–156
- Функції психологічної служби у системі освіти 156–157
- Функціональна група приміщень 157

Ц

- Цикл освітнього процесу 157
- Центр підтримки інклюзивної освіти 158–159

Ш

- Школа соціальної реабілітації 159
- Шляхи розвитку інклюзивної освіти в Україні 159
- Шляхи впровадження Концепції розвитку інклюзивного навчання 159–161
- Шрифт Брайля 161

Я

- Якість освіти 161
- Якість освітньої діяльності 161–162
- Якість повної загальної середньої освіти 162

Електронне довідкове видання

**СЛОВНИК-ДОВІДНИК
З НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Редактор

Ірина Невмержицька

Технічний редактор

Лужецька Ольга

Коректор

Артимко Ірина

Здано до набору 25.05.2023 р. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 11,5. Зам. 32.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140
від 01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, к. 31.